

Ђорђе Лебовић

ВОЈНИК И ЛУТКА

Драма у два чина

ЂОРЂЕ ЛЕБОВИЋ. Рођен у Сомбору 27. 06. 1928, умро у Београду 22. 09. 2004. Отац Павле; мајка Тереза, рођ. Шнајдер. Основну школу похађао у Загребу (1934–1938), гимназију у Сомбору (1938–1947). Као Јеврејин био заточеник у нацистичким логорима Аушивцу, Саксенхаузену и Маутхаузену (1944–1945). Почео студирати на Техничком (1947–1948), потом завршио филозофску групу на Филолошком факултету у Београду (1948–1951). За време студија радио као физички радник, наставник, преводилац и хумориста (сарадник Радио Београда и *Јежа*). Године 1953. био новинар у Радио Н. Саду и кустос Музеја позоришне уметности у Београду (1954–1955), где је оставио најобимнији рукопис, писан руком, *Прва инвертирарска књига Музеја позоришне уметности у Београду*. Од 1955. управник Летње позорнице, а од 1960. управник Изложбеног павиљона у Београду. Управник је драме у Београдском драмском позоришту од 1979 до 1981, када одлази у пензију.

Оснивач је Удружења драмских писаца Србије 1976. и његов први председник. Служио се мађарским и немачким језиком. Путовао као културни делатник у Пољску, Мађарску, Чешкословачку, Румунију, СССР, ДР и СР Немачку, Италију, Израел, Грчку, Аустрију, Енглеску...

Сарађивао је у часописима и листовима: *Позоришни животи* (1956–1965), *Дело* (1956, 1959), *Борба* (1957), *Нин* (1957), *Сјудени* (1959), *За победу* (1959), *Јеврејски алманах* (1959/1960), *Ослобођење* (1960), *Војник* (1964), *Одјек* (1969), *Лешојис МС* (1972), *Сцена* (1975)...

Најраде:

– “Стеријина” за драме *Небески одред* (1957, коауторство А. Обреновић), *Халелуја* (1965), *Викторија* (1968); на међународном фестивалу “При Италија”, емисија Драмског програма Радио Београда, *Трагање по њејелу* осво-

јила је једну од главних награда, признање Удружења италијанске штампе (1985); – на фестивалима југословенске радио драме прва награда за *Свјетлост и сенке* (1959) и *Сахрана обично почине по њодне* (1960); награда Трибине младих додељена му је за радио драму *Хиљадића ноћ* (1960).

Од 1956. надаље драме су му превођене и приказиване широм света: *Небески одред* (1959): Сосвјенци, Пољска, реж. М. Фотез; *Свјетлост и сенке*: Карлсруе, Evangelische Spielschar, Немачка; *Халелуја* (1964 – прайзведба), Народно позориште, Варшава, Пољска, Р: Кажимир Дејмек; Шаушпиле (1966), Нирберг, Немачка; Хоп Колец (1971), Мичиген, САД; *Лујка са креветца 21* (1969), Мало позориште у Прагу, Чешкословачка; *Викторија* (1971), Катовице, Пољска, Р: М. Ђурковић; *Војник и лујка* (1996), Бејт Лесин, Израел /почеле пробе, рад прекинут/.

Изведени позоришни комади на сценама Југославије:

Небески одред (праизведба 1956), Покрајинско народно позориште, Приштина, Р: С. Попић; (1957), Српско народно позориште, Нови Сад, Р: Д. Ђурковић; *Три збројеске* (1959), СКУД “Жикица Ј. Шпанац”, Београд; *Свјетлост и сенке* триптих *Хиљадића ноћ*, *Понор*, *Светионик* 1960), Позориште Атеље 212, Београд, Р: О. Милићевић; *Циркус* (са А. Обрадовићем 1964), Загребачко градско казалиште “Комедија”, Р: В. Герић; *Халелуја* (1964), Српско народно позориште, Нови Сад, Р: Д. Ђурковић; *Шарлајан* (са Ј. Лешићем 1965), Загребачко градско казалиште “Комедија”, Р: Ј. Коренић; *Сребрно уже* (1967), Народно позориште, Београд, Р: Б. Григоровић; *Викторија* (1968), Српско народно позориште, Нови Сад, Р: Д. Ђурковић; *Усамљена гомила* (1970), Камерно позориште, Сарајево, Р: Ј. Лешић; *Пали анђели* (1971), Местно гледалиште, Љубљана, Р: И. Претнар; *Лујка са креветца бр. 21* (1976), Народно позориште, Суботица, Р: М. Берић; *Дољња земља* (по роману Ј. Игњатовића “Милан Наранџић”, 1981), Српско народно позориште, Нови Сад, Р: Д. Мијач; *Раванград 1900* (по приповет. В. Петровића, 1982), Српско народно позориште, Сомбор, Р: Д. Мијач; *Сенћандрејска райсодија* (по мотивима из дела Ј. Игњатовића, 1983), Београдско драмско позориште, Р: М. Лазин; *Маљ за вештице* (1985), Народно позориште, Ниш, Р: М. Берић; *Десет њосиошака до лудила* (1998, у рукопису); *Кактуси и руже* (штам. 1999 у “Антологија савремене српске драме”, књига 04).

Телевизијска сценарија:

Лујка са креветца 21 (1966), није сачуван снимак; *Ајокалијса* (1967), није сачуван снимак; *Лејенда о дугој ноћи* (1968), није сачуван снимак; *Ојасни сусрећи* (сери. 6 епиз, косц. Ј. Лешић, ТВ Сарајево 1971); Р: А. Јевђевић; *Халелуја* (1971) Р: З. Ратковић; *Млојева смрт* (адаптација текста Јаре Рибникар, 1973) Р: С. Мрмак; *Несрећа* (адаптација текста Е. Коша, 1973) Р: В. Слијепчевић; *Самоћа* (адаптација текста А. Хинга, 1974) Р: С.С.

Раваси; *Песма* (по роману О. Давича, 6 епизода, 1974) Р: Ж. Павловић; *Под жрвњем* (адап. три једночинке Драгослава Ненадића, 1990) Р: Д. Ђорковић; *Алекса Шантић* (серија, 8 епиз., са Ј. Лешићем, ТВ Сарајево 1991) Р: А. Јевђевић; *Круж* (по истоименом недовршеном роману М. Селимовића, 1984).

Филмска сценарија:

Небески одред (косц. А. Обреновић, 1961), Р: Бошко Бошковић, Илија Николић; *Убица на одсуству* (1965), Р: Бошко Бошковић; *Глинени голуб* (косц. Т. Јанић, 1966), Р: Тома Јанић; *Нека далека свећлост* (косц. Ј. Лешић, 1969), Р: Јосип Лешић; *Моси* (косц. П. Голубовић, 1969), Р: Хајрудин Крвавац; *Девојка са Космаја* (косц. Д. Јовановић, 1972), Р: Драгослав Јовановић; *Валтер брани Сарајево* (1972), Р: Хајрудин Крвавац; *Конвој за Ел Шай* (1975), нереализован; *Лав се спрема за скок* (косц. Д. Ивков 1979) Р: Ђерђ Ревас; *Партизанска Ескадрила* (1979) Р: Хајрудин Крвавац.

Радио драме:

Свећлост и сенке (две краће игре *Понор* и *Свећлост* 1959), Р: Огњенка Милићевић; *Сахрана обично почиње по подне* (1960) Р: Здравко Велимировић; *Хиљадића ноћ* (1960) Р: Огњенка Милићевић; *Довиђења друже Гале* (1960) Р: Огњенка Милићевић; *Снежна јадина* (1961) /Нема тонског записа/; *Црни ковчеж* (1962) Р: Здравко Велимировић; *Пустинња* (1967) Р: Дарко Татић; *Лујка са креветца 21* (1977) Р: Милорад Берић; *Небески одред*, Р: А. Обреновић; *Трагање по њејелу* (1985), Р: Бода Марковић;

Либрето за ораторијум *Распад Југославије у четири слике* (1996), Комп. Ранко Рихтман, Фестивал “Квор Блум”, Израел.

Недовршени роман о детињству, радни наслов *Semper idem* (*Увек истио*).

Недовршена књига записа о холокаусту *Трагање по њејелу*.

З. Лебовић, М. Ковачевић

Ђорђе ЛЕБОВИЋ

ВОЈНИК И ЛУТКА

Драма у два чина

ЛИЦА:

ДР ВИЛМА КАЛДЕРОН, рођена РАЈНЕР;
дечји лекар, бивша “Лутка”

ДАНИЕЛ КАЛДЕРОН, њен муж; музиколог и пијаниста

ЛЕА КАЛДЕРОН, њихова кћерка; студенткиња медицине

ЕМИЛ ГРАБНЕР, адвокат; бивши командант “Куће лутака”

РУТ ЈЕЛИНЕК, Вилмина сестра; директор хотела

ДР БОРИС ЈЕЛИНЕК, њен муж; лекар опште праксе

ЈУДИТ ШТРАСЕР, модни креатор; бивша “Лутка”

ЛУДВИГ ШУМАН, професор историје

ФЛЕГЕЛ, без сталног занимања

АЛБЕРТ РОШОНЕК, јавни тужилац

БАКА

Плесачи и плесачице (манекенке; “Лутке”),
девојчица у белој хаљини, деца с лоптом

Догађа се у једном неименованом граду у Европи и у сновима.

ПРВИ ЧИН

(Сценски простор је јединствен. Инсцениција представља збир свих ентеријера и екстеријера, без сценских међа и ограничења: масивни ирпезаријски сто са столицама, фошеља са високим наслоном, комода, брачни кревет, клавир, велико огледало. Лујка-Појрсје са венчаном хаљином; кафански столови са шареним сунцобранима; мала, импровизирана позорница са љуљашком; кабина за пуширање; клупа.

Музички лајмоштив: "Баркарола" (Bacarolle) од Офенбаха.

Девојчица у белој хаљини, на љуљашци. Лађано се њише.

Седамдесетогодишња Вилма, у инвалидском колицима. Глава клонула. Чини се да спава. Поред ње, Алберт Рошонек.

РОШОНЕК: *(Тихо)*
 Госпођо...
(Гласније)
 Госпођо...
(Вилма се не помера)
 Госпођо!

Вилма подигне главу, али не гледа у Рошонека.

ВИЛМА: Ви?... Опет ви?

РОШОНЕК: Госпођо...

ВИЛМА: Је ли ово сан?

РОШОНЕК: Препознајете ме?

ВИЛМА: Сањам вас често. Рошонек... Алберт Рошонек, јавни тужилац.

РОШОНЕК: Последњи пут смо се срели пре тридесет година. Сећате ли се?

Појављују се Гробнер, Даниел, Леа, Руј, Борис, Јудит, Шуман и Флежел. Окружују Вилму.

ВИЛМА: Ово је сан... Ипак, сан.

РОШОНЕК: Пишем књигу о истрагама против нацистичких ратних злочинаца. Од свих, најзагонетнији је случај "Куће лутака". Потребна ми је ваша помоћ да откријем истину. Не треба да бринете: имена неће бити аутентична. Неће бити ни назначено место збивања. Дешава се у једном неименованом граду, у Европи. Ви, госпођо, ви ћете се звати...?

- ВИЛМА: Вилма. Тако се звала моја бака која је спаљена у Аушвицу.
- РОШОНЕК: Девојачко презиме?
- ВИЛМА: Рајнер. Вилма Рајнер.
- РОШОНЕК: Ваш муж...
- ДАНИЕЛ: Даниел Калдерон.
- РОШОНЕК: Ваша кћерка...
- ЛЕА: Леа Калдерон.
- РОШОНЕК: Старија сестра...
- РУТ: Рут Јелинек.
- РОШОНЕК: Њен муж...
- БОРИС: Доктор Борис Јелинек.
- РОШОНЕК: Бивши командант логора “Рад и радост”...
- ГРАБНЕР: Емил Грабнер.
- РОШОНЕК: Ваша пријатељица, бивша лутка...
- ЈУДИТ: Јудит. Јудит Штрасер.
- РОШОНЕК: И две личности које су и тада имала лажна имена...
- ШУМАН: Лудвиг Шуман.
- РОШОНЕК: (*Флеџелу*)
Ви?
- ФЛЕГЕЛ: Мени свеједно.
- ШУМАН: Флегел... Хер Флегел. Господин Простак.
- РОШОНЕК: Занимања нећемо мењати.
(*Вилми*)
Ви сте...?
- ВИЛМА: Дечји лекар. Рајерови се од давнина посвећују лекарском позиву. То је породична традиција.
- РОШОНЕК: Ваш муж...?
- ДАНИЕЛ: Музиколог и пијаниста. Одрастао у породици у којој влада чврста вера. Бог је створио свет и дао нам Законе. Ништа није независно. Постоји само добро дело – мицва, или грех – авера. Трећег нема.
- ЛЕА: Студенткиња медицине. Верена за дипломираног рентгенолога, Карла, који је на специјализацији у Енглеској. Венчаћемо се ускоро.

- РУТ: Отпадник од породичне традиције. Туристички радник. Директор хотела. Нисам била у логору. Постоји само један начин суочавања са фашистима: преко нишана.
- БОРИС: Лекар опште праксе. Нисам Јеврејин, али између мене и њих постоји нераскидива веза. Ипак, не разумем их сасвим.
- ЈУДИТ: Модни креатор. Власница угледних бутака. Неудата. Без деце. Не тражим ни почести, ни признања, ни љубав. Тражим само да ме оставе на миру.
- ШУМАН: Професор историје. Важна карика у ланцу реда и поретка.
- РОШОНЕК: Господин Флегел?
- ФЛЕГЕЛ: Све.
- РОШОНЕК: Како – све?
- ШУМАН: Све што затреба.
- РОШОНЕК: Бивши командант логора “Рад и радост”, Емил Грабнер...
- ГРАБНЕР: Адвокат. Ожењен. Четворо деце.
- РОШОНЕК: Госпођо Калдерон, како је све то почело?
- ВИЛМА: Све је почело једног јутра – једног јутра, у среду. Била сам у белој хаљини коју ми је поклонила бака. Читала сам “Хасидске приче”... “Светлост има једно велико око, али тама има хиљаду руку. Тама влада, повремено; али светлост је господар вечности”... Мајка је гледала кроз прозор. Рече: “Ево их. Долазе”... Нисам сигурна да је тако било, али тако сањам.
- РОШОНЕК: Предлажем да почнемо од логора “Рад и радост”. Када сте доведени тамо?
- ВИЛМА: Зими. Ноћу. Сто педесет девојака из Аушвица.
- РОШОНЕК: Јесу ли вам рекли да је тај логор заправо јавна кућа за војнике?
- ВИЛМА: Рекли су нам, да. Грабнер је одржао поздравни говор...
- ГРАБНЕР: Не треба да се плашите. Војницима нису дозвољена понашања која прекорачују границу прописане рутине, или која су мотивисана садистичком појудом.
- ВИЛМА: После тога су на једној девојци показали како ће проћи оне које одбију послушност... Умирала је, пред нашим очима, читаве ноћи.
- РОШОНЕК: Колико вас је преживело?
- ВИЛМА: Мање од једне трећине.

РОШОНЕК: После повратка, да ли сте неке причали да сте били у “Кући лутака”?

РУТ: Само сам ја знала.

ВИЛМА: И моја бака, Вилма.

РОШОНЕК: Рекли сте да је она спаљена.

ВИЛМА: Сви су спаљени... Сви... Сва моја родбина.

РОШОНЕК: Грабнера никада више нисте срели?

ВИЛМА: Не све до маја деветсто седамдесете. За крај месеца пред-виђена је Леина свадба. Шила сам за њу венчану хаљину.

Сви се ѿвлаче, осим Грабнера. Вилма усѿаје из инвалидских колиѿа. Скида седу ѿрику. Узима са лутке-ѿѿрсја венчану хаљину. Облачи је.

* * *

Вилма, у белој венчаници. Сѿане ѿред оѿледало. Оѿледа се. Грабнер је, једно време, ѿлутке ѿосмаѿра. Прилази јој. Вилма види ѿеѿов лик, у оѿледалу. Не окреће се.

ГРАБНЕР: Чудесно изгледате у венчаници, Вилма, чудесно. Кѿерка вам се удаје? Честитам, из свег срѿа честитам. Како се она зове? (Вилма ѿлутки)

Видео сам је, кад је излазила из куће. Лепа је. Налик на мајку, из девојачких дана.

(Пође ѿрема Вилми. Она усѿукне, ѿодиѿавиши руку, као да шѿиѿиѿи ѿлаву од ударѿа)

Вилма, забога, не бојте се... Немате разлога. Све је у нај-бољем реду.

(Вади из ѿеѿа ѿасош, ѿоказује)

Пасош... Улазна виза... Све уредно и законито,

(Вилма се наѿло окрене, ѿриће ѿелефону, ѿодиѿне слуша-лицу)

Упозоравам вас: ако вашој полиѿији откријете шта сам био ја, бићу принуђен да им кажем шта сте били ви.

(Вилма се, краће време, колеба, заѿим одложи слушалицу)

Врло добро, Вилма, паметно. Не бисте полиѿији открили ништа ново, наиме, већ сам пријављен. Знате ли ко ме је откуѿао? Нећете погодити: мој бивши војник. Препознао ме, у аутобусу. Тражио је новаѿ. Будала. Немам ја новаѿа за баѿање. Отишао је у полиѿију. Шта је могао да каже? Био

сам командант логора “Рад и радост”. Шта још? Ништа. Све саме претпоставке. Ни једна једина чињеница.

(Вади из џепа кунџију циџаретиа)

Дозвољавате?

(Вилма не одговара. Он се колеба, зајим врајии циџаретие у џеи)

На несрећу, јавни тужилац, Алберт Рошонек, упоран је момак. Копао је по архивама, док није наишао на изјаву логорашице Вилме Рајнер, дату пред савезничким војним властима. Сећате ли се те непромишљене изјаве? Не?

(Вилма ћуџии)

Логор Бергер-Белзен... Непосредно после ослобођења... Истина, то вас, донекле, правда. У тим шокантним тренуцима повратка у живот, свакако нисте могли зрело да расуђујете. Али, не треба да бринете: та је изјава правно ваљана, једино уколико Вилма Рајнер потврди њену аутентичност. А она то, наравно, неће учинити.

(Вилма њодигне џлаву, а на лицу јој се њојави саркасиичан осмех)

Или – хоће? Чујте, Вилма, све сам ставио на коцку да вас пронађем пре Рошонека. Признајем, учинио сам то ради себе, али и ради вас. Немојте дозволити да и мислим уместо вас.

(Пауза. Саркасиичан осмех не силази са Вилминих усана)

Хоћете да ме изведу пред суд, то хоћете, је ли? Знате ли у чему је невоља? На том суђењу мораћете и ви да се појавите. Упозоравам вас: суђење неће бити тајно. Процес би био обојен политички, па ће многима стати до тога да му обезбеде публицитет. А знате ли шта данас значи – публицитет?

(Корача џоре-доле, држи њледоаје)

Јавна кућа, у логору смрти! Комбинација секса и бруталности! Права новинарска посланица. Све ће их занимати... Колико сте посетилаца имали на дан, колико на сат... Питаће вас када сте осећали гађење, а када вам је било пријатно... Распитиваће се да ли сте сада фригидна жена, или, напротив, незасита нимфоманка... Тражиће одговор на питање да ли сте, заправо, и данас оно што сте некад били – блудница. Шта сте рекли? Ништа. Али, знам шта мислите. Мислите, нека питају шта хоће, ја ћу им непрестано говорити о Емилу Грабнеру. Драга моја, узалуд се надате: нећете убедити те хијене да се одрекну меса, и да се послуже зељем. Емил Грабнер, епизодиста, бедни шрафчић у перфектној машинерији злочина... Па шта? Хиљадама пута прежвакано.

Међутим, дозволићете, петнаестогодишња девојка која је послужила за сексуалну катарзу стотинама озлоглашених војничина... Знам, знам, та се девојка није курвала својевољно, била је на то присиљена. Шта онда? Да ли је Емил Грабнер својевољно постао командант логорског бурдеља? Не мислите, ваљда, да му је то био животни циљ? И он је чинио, оно што је чинио, под принудом. Морао је да носи терет своје судбине, подједнако као и Вилма Рајнер.

(Саш са оближњеџ црквеноџ ѿорња ойкуцава време. Одмерени, звонки, мелодични звуци)

Сат са звоника, зар не? Кад сам долазио овамо, запазио сам, у близини, стару цркву са звоником. Волим звук звона. Враћа ме у детињство.

(Пауза)

Ми станујемо изван град, у кући на благој узвишици. Када је време мирно, из града допире брујање звона.

(Пауза)

У близини је шума. Жена и ја одлазимо у дуге шетње, кроз шуму, до обале реке.

(Вади из џепа фотоџрафије, ѿоказује их Вилми. Она их не џледа)

Ово је она... Млађа је од мене десет година. Види се, зар не? Ово су наше ћерке. Имамо их четири. Најстаријој је деветнаест, најмлађој једанаест...

(Телефон звони. Вилма се не ѿомера. Звоно је уѿорно)

Ваш муж?

(Вилма ћуѿи. Телефон и даље звони)

Он, претпостављам, не зна?

(Вилма ћуѿи)

Да ли било ко зна?

(Вилма и даље ћуѿи. Звоњава ѿресѿаје)

Значи, нико. Паметно, Вилма. Људи лако осуђују, а веома тешко праштају. Јесте ли чули шта се догодило Марти Фридман? Нисте? После повратка, свима је причала шта јој се дешавало у “Кући лутака”. Хтела је да свету “обзнани” истину. Боже мој... Бивше логорашице су је бојкотовале, мушкарци су их избегавали или тражили само одређене услуге, породичне везе су прекинуте. Најпре је тражила спас у алкохолу, а онда је изабрала једино могуће решење: хоклицу и конопац.

(Пауза)

Будите опрезни, Вилма. Ваше тајне задржите за себе. Немојте дозволити да их Рошонек открије пред целим светом.

Коначно, нека потражи друге сведоке. Нека потражи Грабнерове литке – ако оне уопште постоје. Ја, лично, не верујем да постоје. За тридесет година није се ни једна огласила... Ни једна, осим несрећне Марте Фридман. И то је све. Нико се више неће огласити. Нико. Поготово не Вилма Рајнер. Није луда да свесно срља у пропаст.

ВИЛМА: Она је луда, Грабнеру, луда, луда! Била је годину дана у вашем логору, мора да буде луда!

Зайочиње музички лајтмотив. Парови њлешу валцер. Вилма свлачи венчану хаљину, враћа је на лућку-џојрсје и одлази.

ГРАБНЕР: Вилма, моје намере нису лоше. Желим да вам помогнем... Вилма!... Вилма!...

* * *

Музички лајтмотив. Тераса ресторана. Вече, Парови њлешу. За једним сџолом седе Вилма, Руј и Борис, за друћим усамљени Флећел.

Музика џресџаје. Парови се разилазе. Грабнер џрилази Вилмином сџолу. Љубазан, срдачан осмех. Учџив наклон џрема Руј.

ГРАБНЕР: Смем ли да вас поздравим, госпоћо?

РУТ: О, господин Грабнер. Да вам представим свог мужа... Доктор Борис Јелинек. Моја сестра, докторка Калдерон.
(Грабнер се учџиво наклони Вилми, заџим се рукује са Борисом)
Господин Грабнер је гост у нашем хотелу. Јавни тужилац, из Немачке.

ВИЛМА: Јавни тужилац?

ГРАБНЕР: (Уз лак наклон)
На служби.

БОРИС: Придружите нам се, господине.

Грабнер седне за сџо.

ГРАБНЕР: Захваљујем. Биће ми пријатно да у вашем друштву попијем чашу вина. Имате одлична вина.

БОРИС: (Сиџајући вино у чаше)
Ово се вино не пије у свакој прилици. Вечерас славимо двадесет година брака.

- ГРАБНЕР: Честитам. Импозантна цифра.
- РУТ: Требало је то издржати.
- ГРАБНЕР: Чим сте толико дуго издржали, сигуран сам да вам није било рђаво.
- РУТ: Било ми је добро као црву у рену.
- Борис се смеје. И Грабнер се насмеје, припреивши Руи прсиом.*
- ГРАБНЕР: Знам да се шалите, иначе бих вам замерио. Ја сам прилично старомодан, знате. Породични живот схватам веома озбиљно. Дуг и срећан брак данас је права реткост.
(Гледајући немирнице у Вилму)
Зато брак треба чувати... Чувати и штитити. Имате ли деце?
- РУТ: Два сина.
- ГРАБНЕР: Ја имам четири кћерке. Жена ми је била упорна, хтела је, по сваку цену, сина. На срећу, под теретом година, спласнуле су јој амбиције.
- РУТ: Грешка, господине Грабнеру. Шта би било да је госпођа Бах стала код свог дванаестог детета? Јохан Себастијан не би никада угледао свет.
- ГРАБНЕР: Искрено сумњам да би госпођа Грабнер могла родити генија. Даровити људи се тако ретко рађају, да се слободно може рећи да су грешке природе.
- БОРИС: Ја, опет, мислим да је геније притајен у свима нама. Потребне су само повољне околности, па да се разбуди.
- ГРАБНЕР: Господине докторе, знате ли ко је притајен у свима нама? Хајнрих Химлер. Или Берија. Наступају, када куцне њихов час.
- РУТ: Вероватно говорите из сопственог искуства?
- ГРАБНЕР: Тачно, госпођо, ја имам богато искуство. И сада радим на веома сложенем случају: бивши командант концентрационог логора, данас угледан грађанин.
- РУТ: Шта је у томе сложено?
- ГРАБНЕР: Нема доказа за његову кривицу.
- РУТ: Зар чињеница да је био командант логора није довољан доказ?
- ГРАБНЕР: Зашто би био?
- РУТ: Господине, ако за време рата нисте знали шта се у вашим логорима дешава, сада ваљда знате.

- ГРАБНЕР: Мислите на масовна убиства?
- РУТ: Између осталог.
- ГРАБНЕР: Та убиства, у оно време, нису сматрана за злочин. По ондашњим законима, биле су неопходне мере за заштиту нације.
- РУТ: Срање.
- ГРАБНЕР: Молим?
- ВИЛМА: Моја сестра хоће да каже да то није питање законитости, већ морала. Човечности, пре свега.
- ГРАБНЕР: То су били војници, госпођо. Пред њих се није постављало питање да ли је нешто морално или неморално, човечно или нечовечно. Као војници добијали су наређења, и као војници они су та наређења послушали.
- ВИЛМА: Господине тужиоче, да ли ви окривљеног оптужујете, или га браните?
- ГРАБНЕР: Ја вам само предочавам тешкоће које ме чекају на суђењу – уколико не буде круског сведока. А сигуран сам да га неће бити.
- БОРИС: Зашто?
- ГРАБНЕР: Неће хтети да изађе пред суд. До сада ни једна логорашица из “Куће лутака” није пристала да сведочи.
- БОРИС: Кућа лутака? Каква је то кућа?
- Руџ не скида поглед са Вилме. Њено је лице безизражајно. Нећремице љеда у чашу којом се нервозно поиграва.*
- ГРАБНЕР: У тој “кући” су биле лутке, докторе. Живе лутке.
- БОРИС: Знам: вивоексперименти.
- ГРАБНЕР: Не, не, у тој области људске делатности нема више шта да се експериментише.
- БОРИС: Онда, стварно, не разумем...
- ГРАБНЕР: Просто, докторе. Војницима, који су одлазили на фронт, једнако као рум или цигарете, требало је обезбедити и жене.
- БОРИС: Што одмах не кажете? Курве.
- РУТ: *(Плане)*
Не зови их тако!
- БОРИС: Па како да их назовем?
- ГРАБНЕР: У праву сте, докторе. Оне су и службено називане “Војне курве”.

- РУТ: Шта онда? Нацисти су Јевреје и Словене службено називали подљудима. И ви се с тим слажете?
- ГРАБНЕР: Наравно, не. Међутим, те жене су стварно биле – но, како да кажем? – јавне жене.
- БОРИС: То су биле логорашице?
- ГРАБНЕР: Да, јеврејске логорашице.
- БОРИС: Како су онда могле...?
- РУТ: Биле су присиљене.
- БОРИС: Којешта. На блуд се нико не може присилити.
- ГРАБНЕР: Варате се. Свако људско биће може да се доведе у стање потпуне потчињености.

Зајочиње музички лајтмојив. Парови њлешу.

- РУТ: Доста о томе. Та тема ми иде на живце. Хајде, матори, да плешемо.

Руј и Борис се њрикључују њаровима, који њлешу. Грабнер и Вилма, сами.

- ГРАБНЕР: Извините, Вилма... Немојте ми замерити што сам се представио као тужилац. Ситна лаж, у интересу крупне истине. Хтео сам да вам прикажем како бикови реагују на црвену мараму. Чули сте вашег зета. Исто тако би говорио и ваш муж. Зато, не будите брзоплети, Вилма. Презир се чини као текућина кад се разлије, а веома се тешко подноси, много теже него робија.
(Пауза. Вилма ђујии)
Рошонекa не треба да жалите. Коначно, шта он губи? Ништа. Онда нека живи на миру, и нека и нас пусти да мирно живимо.

- ВИЛМА: Грабнеру, зар ви, после свега, можете мирно да живите?
- ГРАБНЕР: Боже мој, зашто бих баш ја био изузетак? Људи брзо заборављају, Вилма. Време је чаробни плашт, који и славу и срамоту прекрива заборавом.

Флеђел њрилази сѓолу, наклони се њред Вилмом, моли је за њлес. Вилма усѓане, осѓавља Грабнера, одлази са Флеђелом.

Вилма и Флеђел њлешу. Он је њривлачи себи, шајуће јој на уво. Вилма крикне. Оѓима се од Флеђела. Он се њодруђљиво смеје. Вилма ѓокрива длановима лице.

Флеђел одлази. Одлази и Грабнер. Музика ѓресѓаје. Плесачи се разилазе.

* * *

Вилма, сама. Лице скривено међу длановима. Прилази јој Рошонек.

РОШОНЕК: Госпођо...
(Вилма сјоји нејокрејна)
 Госпођо...
(Тајац)
 Да ли сте ви Вилма Калдерон, рођена Рајнер?

Вилма се исјрави. Труди се да делује њибрано.

ВИЛМА: Да, господине тужиоче, ја сам дала изјаву коју поседујете.
 РОШОНЕК: Та је изјава мртво слово на папиру. Потребна нам је жива реч сведока. Ваша реч. Без ваше сарадње, никада се неће открити истина о “Кући лутака”.
 ВИЛМА: Господине Рошнеку, ви сте Немац. Зар вам није пре стало до тога да се истина заташка?
 РОШОНЕК: Госпођо Калдерон, завараване се не исплати. Ако Немачка жели да се опорави, мора се суочити са својом прошлoшћу. Без лажи и улепшавања. То је једини начин да се сачува плементити дух немачког народа.
 ВИЛМА: Имате храбрости да мени говорити о “племенитом духу” Немаца?
 РОШОНЕК: Нису сви Немци размишљали као нацисти. Да су Гете или Бетовен могли видети понор у који сте гурнути, уверен сам да би изабрали вашу судбину. Није ли Гете написао: морална величина одлучује.
 ВИЛМА: На жалост, Немци су радије читали *Mein Kampf*, него Гетеа.
 РОШОНЕК: Већина је била немоћна, верујте. Били су заплашени.
 ВИЛМА: А шта онда ако сам сада ја заплашена?
 РОШОНЕК: Шта то значи? Претили су вам?
 ВИЛМА: Господине Рошнеку, ви сте частан човек. Очекујем да ћете на моје питање одговорити искрено. Када бисте сазнали да је ваша супруга била у “Кући лутака”, да ли бисте мирно прешли преко тога?

Тајац, Рошонек се колеба.

РОШОНЕК: Не знам... Нисам сигуран. Морао бих о томе да размислим.
 ВИЛМА: Дозволите онда и мени да размислим.

РОШОНЕК: Добро, нећу вас више узнемиравати. Враћам се у Немачку. Прво рочиште на суду заказано је за двадесети мај.

ВИЛМА: Двадесети мај? То ми не одговара. Тог дана је венчање моје кћерке.

РОШОНЕК: Жао ми је, рочиште се не може одгодити. Ако не дођете, бићу принуђен да одустанем од оптужбе. Госпођо Калдерон, имате још дванаест дана. За то време морате донети одлуку.

Рошонек одлази. Вилма седне на љуљаику. Љуља се. Зајочиње музички лајтмојив.

* * *

Музички лајтмојив. Вилма, на љуљаици. Појављује се Вилмина бака. Носи сребрне свећњаке са свећама. Покрива главу, изговара субојну молићву. Пали свеће.

ВИЛМА: Бако, шта да урадим?... Шта да урадим?

БАКА: Тај човек носи Каинов знак. Таквом се не може опростити. Ти, Вилма, ти не можеш. Ко злима прашта, добрима шкоди.

ВИЛМА: Стидим се, бако... Стидим се.

БАКА: Дете моје, немаш чега да се стидиш. Био је рат, а туђа војска не зна за част и поштење. И у оном старијем рату, деветсто петнаесте, многе су обешчестили. Кад су се мушкарци вратили, нису ништа питали. Све се знало, али се о томе ћутало.

ВИЛМА: Овог пута неће ћутати.

БАКА: Не могу се целом свету повезати уста. Важно је шта говоре они до којих ти је стало.

ВИЛМА: Какав ће бити мој живот? Бојим се, изгубићу Даниела.

БАКА: Зар се он не боји да ће изгубити тебе?

ВИЛМА: Могу да унесрећим и Леу. Шта ће бити са њеним венчањем?

БАКА: Да ли се деца воле?

ВИЛМА: Воле се.

Шубертова "Серенада", са клавира.

БАКА: Онда је све у реду. Што је више љубави, мање је зла.

ВИЛМА: Али га има, бако... И то не мање него све више, све више и више...

Вилма узима свећњаке са уиљеним свећама. Носи их.

* * *

Вилма доноси свећњаке, стиавља их на поштиављену шриезу. Даниел свира на клавиру џубершову "Серенаду". Грабнер стиоји њоред њега, џомно га слуша. Руи завршава са поштиављањем стиола. Борис седи у фошељи, разгледа часоис.

РУТ: Није паметно што си тог Швабу довела у кућу.

ВИЛМА: Даниел га је позвао.

РУТ: Како су се упознали?

БОРИС: Ја сам их упознао.

РУТ: Баш си будала.

БОРИС: Зашто? Видим, одлично се слажу.

Руи џовуче Вилму у шрану.

РУТ: Он тебе тражи, Вилма... Ти си његов сведок.

ВИЛМА: Не мешај се ти у то, Рут, преклињем те. Можеш ми само нашкодити. Сама ћу то решити.

РУТ: Шта ћеш урадити?

Вилма ћуи. Леа уноси џослужавник са чинијама. Стиавља их на шриезу.

ЛЕА: Вечера је спремна.

Даниел џресиаје да свира. Сви се окуиљају око шриезе. Даниел изговара молишву, џред субошњу вечеру.

Седају. Разговор се води за време јела.

ДАНИЕЛ: Изволите, господине Грабнеру, служите се. Јела су припремљена на јеврејски начин. Надам се да ће вам пријати.

ГРАБНЕР: Хоће, сигурно. Волим јеврејска јела.

ВИЛМА: Толико је довољно. Није обавезно да волите и Јевреје.

ДАНИЕЛ: *(Прекорно)*
Вилма, забога...

ГРАБНЕР: Не смета, господине Калдероне, нисам се увредио. Познато ми је шта Јевреји мисле о Немцима. Али, то су предрасуде. Већина Немаца не мрзи Јевреје.

ВИЛМА: Убијали сте их из љубави?

ГРАБНЕР: Не поричем да су их убијали, али нису то чинили из мржње. У оно време, био је то чин хигијенске самозаштите. Химлер је говорио: "Домаћица која згњечи бубу, не чини то из мржње – она чисти свој стан".

- ДАНИЕЛ: Достојевски. Његов Раскољников види своје ближње као гамад које треба убијати.
- РУТ: Раскољников је био луд.
- ГРАБНЕР: Не слажем се, извините. Код Достојевског не постоји наговештај да је његов јунак умно поремећен. Он је, просто, био у заблуди. Нацисти такође.
- РУТ: Ја мислим да су у заблуди били Јевреји. Имали су поверења у нацисте. Оклевали су и чекали, и онда када се још могло нешто предузети.
- ДАНИЕЛ: Морамо их разумети. Веровали су у божју мудрост и његову милост.
- РУТ: И то је била заблуда.
- ЛЕА: Тетка Рут, тата, молим вас, вечерас без расправе о Богу. Имамо госта.
- ГРАБНЕР: Али не, госпођице, мене расправе не замарају. Свако има право да верује, или да сумња.
- ДАНИЕЛ: Тако је, господине, али јеврејски народ је опстајао, кроз векове, не зато што је сумњао, већ захваљујући веровању у Бога и његово провиђење.
- РУТ: Да ли је доказ божјег провиђења и то што је подарио моћ онима који су истребљивали његове следбенике, као гамад?
- ДАНИЕЛ: Хоћеш да кажеш да Бог не зна шта нуди, или да је зао?
- РУТ: Ја само кажем да је зао онолико колико ја могу да видим.
- ДАНИЕЛ: Не можеш судити по ономе што видиш. Бог се нама више показује у ономе што није, него у ономе што јесте.
- ВИЛМА: Знате ли шта мене занима? Питам се, да ли се Бог икада насмејао?
- ДАНИЕЛ: Како то мислиш?
- ВИЛМА: Мислим, ако се никада није насмејао, вечерас се сигурно кида од смеха.
(Устане. Излази)
- БОРИС: Не разумем. Зашто би се Бог смејао баш вечерас?
- РУТ: Ђути и једи.

Пауза. Нелагодна тишина.

- ДАНИЕЛ: Господине Грабнеру, извињавам се због понашања моје супруге. Морате да је схватите... Била је у Аушвицу.

- ГРАБНЕР: Да, разумем. А ви, да ли сте ви били...?
- ДАНИЕЛ: Не. Моја породица се на време склонила у Швајцарску.
- ГРАБНЕР: Имали сте много среће.
- РУТ: Имали су много новца.
- ДАНИЕЛ: Она ми се руга. Као да сам ја могао да управљам својом судбином. Био сам дете. Одлучивали су родитељи.
- ГРАБНЕР: Господине Калдероне, ви као да се извињавате што нисте мртви.
- ДАНИЕЛ: Можда звучи нестварно, али нас, који смо се спасли Аушвица, мучи савест. Нисмо били тамо са осталима.
- ГРАБНЕР: Нека вас савест не мучи. Хитлер је намеравао да све Јевреје отера у Аушвиц. Само зато што је изгубио рат, није у томе успео. Према томе, сви Јевреји који су дочекали крај рата, прживели су Аушвиц – били тамо, или не били.
- ДАНИЕЛ: Можда бих ја преживео и да сам био тамо.
- РУТ: Ти, Даниеле Калдероне? Ни случајно. Они који су се ослањали само на божје провиђење – нису имали никакве шансе.
- БОРИС: Ја бих сигурно преживео.
- РУТ: Мили мој, ти би преживео и директан погодак атомске бомбе.

Улази Вилма, носећи њослужавник са воћем и колачима. Засијане. Слуша Грабнера.

- ГРАБНЕР: Докторе, снага и издржљивост нису биле од пресудног значаја, верујте. Нису преживљавали најотпорнији, већ најбезобзирнији. Логораши су доведени у околности у којима ишчежава свака људска црта. Суверено су владали глад, студен и страх.

Вилма губи самоконтролу: њресне њослужавник на сѝо. Преврћу се ѝањѝири, руше чаше.

- ВИЛМА: Владао је злочин!... Злочин!
(Тајац, Леа скућља са ѝода ѝањѝири и чаше. Руѝи јој ѝомаже. Саѝи са звоника оѝкуцава време)
 Мислим да је време за кафу.
(Пође, ѝа засѝане. Изгубљено сѝоји, као да не зна иѝѝа ће са собом)

- ЛЕА: Седи, мама. Донећу ја.

Леа излази. Вилма седа у фоѝељу. Одсуѝно зуре у ѝразно. Даниел јој ѝриђе, нежно је загрли.

ГРАБНЕР: Рекли сте – злочин. Да, данас то тако називамо. Онда је то био методично разрађен систем. Логораши су смишљено доведени на ниво животиња. Узајамност је укинута, љубав изумрла. Морал је сведен на покушај преживљавања, што дуже и по сваку цену. За додатно следовање хране, логораши су пристајали да буду потказивачи, батинаши, крвници... Чак и блуднице.

РУТ: *(Са извештаченом љубазношћу)*
Кад је већ о храни реч, зашто не једете? Послужите се колачима, изволите.

ГРАБНЕР: Хвала, не волим слаткише.

БОРИС: Можда још вина?

ГРАБНЕР: Хвала, то могу.

Борис сића вино у чаше. Даниел седне за клавир. Свира. Леа уноси кафу. Послужује.

ВИЛМА: Даниеле, господин је споменуо блуднице.

ДАНИЕЛ: *(Незаинтересовано)*
Збиља?

ВИЛМА: Не занима те ко су оне биле?

ДАНИЕЛ: Претпостављам, проститутке?

ГРАБНЕР: Не, нисам мислио на проститутке, већ на логорашице запослене у бурдељима.

РУТ: “Запослене” је погрешан израз. Оне нису тамо биле својеволно.

БОРИС: Могле су да одбију. Човек не може увек да учини оно што пожели, али увек може да каже: нећу.

РУТ: Драги мој, лако је тако говорити са гузицом у мекој фотељи. Волела бих да чујем шта би рекао у логору, до гуше у говнима.

БОРИС: Рекао бих исто.

РУТ: Баволску матер!

ГРАБНЕР: Господине Калдероне, ви ништа не кажете? Шта ви мислите о томе?

ДАНИЕЛ: *(Расејано)*
О чему?

ВИЛМА: О блудницама, Даниеле, шта мислиш о блудницама?

ДАНИЕЛ: Не знам шта да мислим. Не разумем како су те жене могле да пристану на таква понижавања?

ГРАБНЕР: Према томе, ви их осуђујете?

ДАНИЕЛ: Ја никог не осуђујем. Ко сам ја да судим?

ГРАБНЕР: Ипак...

ДАНИЕЛ: *(Неуобичајено оштро)*

Не постављајте ми таква питања! Молим вас.

Даниел настави да свира. Вилма нагло живне. Саркастична је.

ВИЛМА: *(Грабнеру)*

По вољи чашица коњака, пре него што одете?

ГРАБНЕР: Хвала, веома сте љубазни.

(Леа, која распрема сјео)

А ви, госпођице, шта ви кажете? Волео бих да чујем ваше мишљење.

ЛЕА: Не размишљам о томе.

ГРАБНЕР: Како? Вас не занима судбина тих жена?

ЛЕА: Прошлост није моја тема, господине. Више волим да размишљам о живима, него о мртвима.

ГРАБНЕР: Ипак... Шта бисте урадили да се нађете у тој ситуацији?

ВИЛМА: *(Усљлахирено)*

Господине!...

ЛЕА: У реду, мама, нема везе, одговорићу. Побунила бих се.

ГРАБНЕР: Разумем. По вашем мишљењу, требало је јуришати, дрвеним кашикама, на војнике, наоружане аутоматима и ручним гранатама?

ЛЕА: Дрвеним кашикама, голим рукама – свеједно. Тако би бар умрле, пркосећи насиљу. У томе, ипак, има неког смисла.

ГРАБНЕР: Госпођице, људи су умирали на хиљаде – неки пркосећи, неки покорно. Исход је у оба случаја био исти: пепео. Пепео за вештачко ђубриво. Бесмисао.

Даниел нагло прекине свирање.

ДАНИЕЛ: Леа је у праву. Да се ни један од тих жена није покорила, бесмисла не би било.

ГРАБНЕР: У том случају, ни једна од њих не би преживела.

ДАНИЕЛ: Свеједно. Бар би се могла одредити разлика између злочинца и жртве.

- ВИЛМА: Ти међу њима не видиш никакве разлике?
- ДАНИЕЛ: Какве разлике? Ако те жене тврде да су биле присиљене на блуд, онда и ратни злочинци с правом говоре да су били принуђени на злочин.
- ВИЛМА: А побуде?... Зар побуде нису важне?
- ДАНИЕЛ: У Библији се никада не наводи какве су биле нечије побуде. Увек се говори само о ономе што је учињено.
- ГРАБНЕР: Господине Калдероне, мислим да овог пута исправно расуђујете.
- ВИЛМА: Видиш!... Видиш!... Он... Он ти даје за право!
- ДАНИЕЛ: Шта онда? Човек није пристрасан, као ти.
- Вилма седне, њрекривши длановима лице.*
- ВИЛМА: Ја знам, поуздано знам, да нисам била убица, већ жртва.
- ДАНИЕЛ: Шта је с тобом, Вилма? Ја нисам говорио о теби.
- Вилма ћуши. Леа јој њриђе, брижно је зађрли.*
- ЛЕА: Мама, ти плачеш?
- Вилма одмахује ѓлавом. Руђи скочи. Нарођушена је.*
- РУТ: Да ти нешто кажем, Калдероне... Изједначаваш жртве са убицама – то је морална болест. То је саучесништво са злочинцима. Накнадно, закаснило саучесништво.
(*Приђе Вилми*)
Иди, одмори се. Сутра ћемо разговарати. Лаку ноћ. Борисе, шта чекаш?
- Борис усђане. Збуњен је, несђређан.*
- БОРИС: Извините... Лаку ноћ, свима.
- Руђи и Борис одлазе.*
- ДАНИЕЛ: Зашто се наругушила? Не разумем. Стварно, не разумем. Само сам рекао да те жене, можда, носе део кривице...
- ЛЕА: Кривица... Стално та кривица. Немачка кривица, јеврејска кривица... Енглеска, америчка, руска кривица... Већ ми се од тога смучило. Зар немате пријатније теме за разговор?
- ГРАБНЕР: Извињавам се, госпођице, ја сам крив. Ви, очигледно не волите тај израз, али, шта могу, крив сам. Ја сам ту тему започео. Логорске теме су, истина, неисцрпне, али су и исцрпљујуће.

ДАНИЕЛ: И ја се извињавам, Вилма. Ако сам те нечим повредио, веруј, није било свесно. Не љути се.

Леа задрли мајку.

ЛЕА: Треба да се одмориш. Уморна си.
(Пољуби је)
Ја сад морам да идем. Друштво не чека.
(Грабнеру)
Збогом, господине.
(Приђе оцу, пољуби га, зајим одлази)

Вилма седи, пошвишћена, сломљена. Грабнер сјане иза њених леђа. Даниел свира на клавиру "Марш у црним редовима".*

ГРАБНЕР: Тако је то, Вилма: ко се отима од судбине, хвата се у замку. Какве користи од озлеђивања саме себе о решетке властитог кавеза? Зато, послушајте кћерку: заборавите мртве. Они су сад само прах прахова који разноси ветар. Заборавите их. Заборавите прошлост...

* * *

"Марш у црним редовима".

Вилма свлачи хаљину, изува ципеле, облачи једнобојни кућни оџријач. Појављују се и остале "лутке", босоноге, у једнобојним оџријачима. Међу њима, Јудит и Леа. Сјоје у полукружу. Иза њих, Флеџел, као кайо-бајинаш.

ГРАБНЕР: ... Заборавите прошлост. Она је заувек поништена. Постоји само садашњост, коју смо вам великодушно поклонили. На нашу великодушност треба да одговорите послушношћу. Треба да будете срећне што можете послужити нашим младим ратницима. Они одлазе на бојно поље, даће своје животе за вољену отаџбину. Улепшајте им последње тренутке. Будите и ви великодушне, дарујте им заборав. Дајте све од себе... Више страсти... Више заноса... Више чулности.
(Сјане испред Лее)
Ти си незахвална. Охола. Хладна си и одбојна. Пружаш отпор. Ниси заслужила нашу бригу. Поклонили смо ти живот, сад ти га одузимам. Водите је!

* Логорска песма, на јидишу, коју је компоновао непознати логораш: *Gein sei in shvarze raien (They march in black rows)*.

Флежел обара Леу на њод, удара је баишином.

ВИЛМА: (Крикне)
Не!

ГРАБНЕР: Жалим. Таква су логорска правила. Ја ту ништа не могу изменити.

Флежел одводи Леу, вукући је њо њоду.

ВИЛМА: Не!... Немојте!... Не!... Не!...

* * *

Ноћ. Свејла њогашена. Даниел сјава. Вилма седи на кревеју.

ВИЛМА: Не... Не... Не...

Даниел се буди. Пали сјону ламју.

ДАНИЕЛ: Шта се десило?
(Вилма не одговара. Узима лек за умирење)
Сањала си?
(Вилма ћуши. Пали цигареју. Он усјане)
Скуваћу ти чај.

ВИЛМА: Нећу чај. Хоћу коњак.

ДАНИЕЛ: Узела си лек. Није препоручљиво...

ВИЛМА: Ако ми позли, имамо лекара у кући.

ДАНИЕЛ: Добро је. Чим ти је до шале, добро је.
(Пође, ња засјане. Оклева)
Шта сам хтео?

ВИЛМА: Коњак, Даниеле.

Даниел узима флашу са коњаком, сјја њиће у чашу, доноси је Вилми.

ДАНИЕЛ: Постајем расејан... Не знам да ли си приметила? Повремено као да се ствара јаз између мене и стварности. Правим грешку за грешком.
(Пауза. Седне на кревеју, њоред Вилме)
И синоћ сам правио глупости.

- ВИЛМА: *(Неубедљиво)*
Ниси...
- ДАНИЕЛ: Јесам. Правио сам глупости. Повредио сам те. Нисам пазио шта говорим. Свестан сам да немам право да се ругам нечијим мукама... Али, не знам како... Леа је говорила о бунту, о побуни... Хтео сам да је подржим. И, ето – нанео сам ти бол.
- ВИЛМА: Даниеле...
- ДАНИЕЛ: Чекај, дозволи да завршим. Ти си ми говорила, сећаш ли се, говорила си да су бивши логораши попут чланова верске секте. Ако увредиш једног, увредио си све; ако се наругаш једном, као да си се наругао свима. Тако си рекла.
- ВИЛМА: Да, рекла сам, али то су само моја литерарна домишљања. У стварности је сасвим друкчије.
- ДАНИЕЛ: И Рут се наљутила. Добро, она се на мене стално љути. Не знам зашто? Није важно. Али, није ми свеједно каква су твоја осећања. Ти си последња особа на свету којој бих свесно могао нанети бол.

Вилма положи главу у његово крило.

- ВИЛМА: Даниеле, треба да разговарамо.
- ДАНИЕЛ: О чему?
- ВИЛМА: О “Кући лутака”.
- ДАНИЕЛ: Не. Немој. Молим те, немој. Нећу више о томе да слушам. Поштеди ме, молим те.
(Нагло усџане)
Какав ужас, каква срамота. Не разумем. Ако је човека створио Бог, у њему би морало постојати нечег божанског. А какви су његови поступци? Он је једино живо биће које понижава и мучи припаднике своје врсте – и при томе осећа задовољство. Одакле ли извире та огромна количина зла? Бојим се да ће једном, у будућности, цела наша планета бити заражена мржњом. Надам се да ја то нећу доживети.

Улази Леа.

- ЛЕА: Још сте будни? Знате ли колико је сати?
- ДАНИЕЛ: Мама није могла да спава.

- ЛЕА: Слутила сам да ће се тако завршити. Све време сте причали о логорима. Молила сам те, тата, да пред мамом...
- ВИЛМА: Пусти оца на миру. Ја ту тему никад не избегавам. Не могу, ваљда, да побегнем од своје прошлости?
- ДАНИЕЛ: Мама је у праву. То је наша прошлост. Она нас дубоко погађа. Тешка је и болна.
- ЛЕА: Баш зато што је болна, не треба се стално враћати на њу. Чему служи то копање по људском пепелу? Чему то? Ко је остао жив треба да живи, а не да самог себе гризе и тера у лудило.
- ВИЛМА: А шта са онима који нису остали живи? Њих да заборавимо?
- ЛЕА: Не, то нисам рекла, али...
- ДАНИЕЛ: Међу њима су и твој деда и твоја бака... Готово сва твоја родбина. Нису заслужили да их заборавимо. Треба да будемо поносни што смо њихови потомци.
- ЛЕА: Тата, ја их искрено жалим – али поносна? На шта да будем поносна? На њихов живот у реду, можда, али на њихову смрт? Због чега? Она је била нужна и понижавајућа... А они, они нису чак ни протествовали. Одабирали су послушност и предају. На то да будем поносна.
- ВИЛМА: Леа, нису могли сви одреда да дижу устанке. Околности су најчешће биле такве, да је тако нешто било неизводљиво.
- ДАНИЕЛ: И синоћ си претерала, па си и мене повукла за језик. “Побуна”... “Јуриш дрвеним кашикама”... Не иде то тако, као на филмовима. То су већином биле малолетнице... Деца, забога. Како да се побуне?
- ЛЕА: Добро, можда сам претерала, али морала сам тако да говорим. Био је ту онај Немац. Они су навикли да су Јевреји вечито у улози жртве. Цео свет је на то навикао.
(*Зајочиње војнички мари*)
Поубијају нас, па нам онда подижу споменике, дубоко се кају и на коленима траже опроштај. После неког времена, поруше споменике, па нас поново воде на кланице и бацају на ломаче. С тим је свршено. Свршено, једном заувек. Неће више бити споменика јеврејским жртвама... Од сада ће се подизати само споменици јеврејским борцима!

* * *

Војничка корачница. На импровизованој позорници, маскиран као клоун (Тужни Пјеро), Флежел маршира, са пушком на рамену.

Испред позорнице седи Грабнер. Мало касније наилази Шман и заузима место иза његових леђа.

Флежел изводи пантомиму са гугуменом пушком. Покушава да јој угради пушку. Не успева. Пушка социјално "испушта" оружје. Флежел се љути, показује пушки како треба да маршира, да пуца, да јуриша. Не успева да је "убеди". Бије је кундаком. Скида даску са љуљашке, прави омчу на конојцу. Веша пушку. Ставља бајонет на пушку, јуриша на обешену пушку, пробада је више пуца.

Шман устаје, ватрено алаудира. Грабнер се изненађено окрене.

ГРАБНЕР: Бруно!?

ШУМАН: Не, не. Не зови ме тако. Сад сам Лудвиг. Лудвиг Шуман.

ГРАБНЕР: Зашто не Лудвиг Бетовен?

ШУМАН: *(Смеје се)*

Духовито, стриче, духовито. Врло добар.

ГРАБНЕР: Ког ђавола тражиш овде?

ШУМАН: А ког ђавола ти тражиш овде?

ГРАБНЕР: Ту сам службено.

ШУМАН: И ја сам ту – службено.

ГРАБНЕР: У чијој служби? Њиховој?

(Шуман не одговара)

Одговори.

(Шуман ћути. Усредсређен је на пантомиму)

На позорници, Флежел сића, из флаше, кечај на обешену пушку. "Крв" обилази лијви. Шуман одушевљено алаудира.

ШУМАН: Браво... Браво...

ГРАБНЕР: Ако су те послали да ме врбујеш...

ШУМАН: Ниси нам потребан, стриче. Ми умемо да бирамо сараднике. Избегавамо есесовски олош.

ГРАБНЕР: Пази, бога ти, сад сам олош?

ШУМАН: Сви који су служили у логорима су олош. Док су се други борили на фронтима, и губили главе, као мој отац, ви сте се користили униформама да бисте се иживљавали и богатали.

Грабнер се наљуџи. Плате.

ГРАБНЕР: Не дозвољавам, балавче...

Флеџел ујери џушку у њеџа.

ФЛЕГЕЛ: *(Прејћећи)*
Пссст!...

ШУМАН: *(Грабнеру, осорно)*
Смири се, ометаш представу!
(Промењеним џоном, блаџонаклоно)
Ништа не разумеш, стриче. Заскочило те време. Стариш. Цело човечанство стари. Постаје склеротично. Склеротично и декадентно.
(Држи предавање, као на школском часу. "Крваворуки" Флеџел џанџономимом џрајџи њеџово излаџање)
Цивилизација се распада. Клизимо ка провалији. Проститутке, травестити, дроге, криминал. Абортуси, педофилија, сида. Прљавштина, глад, беда, болештине. Терористи. Непрекидна животна опасност. Страх. Изгубљени осећај сигурности, малодушност, незнађе. Масовна параноја. Свет је постао узан и загушљив тунел, из којег постоји само један једини излаз. Који? Спасоносни излаз из мртвила европске цивилизације је... Шта? Ди... Ди-кта... Ди-кта-тура!
(Флеџел вајирено ајлаудира)
Рад, ред, дисциплина, мобилност. Расна филтрација. Етничко чишћење. Нови поредак.

ГРАБНЕР: Доста. Не мроам да слушам твоја политичка наклапања. Шта од мене хоћете?

ШУМАН: Нудимо ти заштиту.

ГРАБНЕР: Хвала. Могу и сам да се снађем.

ШУМАН: Не одбијај нашу понуду, могли бисмо то погрешно протумачити. Дакле? Какве су намере госпође Калдерон, рођене Рајнер?

ГРАБНЕР: Ви све знате?

ШУМАН: Знамо сигурно више од вас, пропалих јуришника, а много мање грешимо, Наравно, туђе грешке не праштамо.

ГРАБНЕР: Неће бити грешке. Вилма неће сведочити. Уосталом, и кад би проговорила, ја бих умео да се браним.

- ШУМАН: Стриче, ми немамо разумевања за твоје правничке заврзламе. Нама тај процес не треба. Покренули смо читаву машинерију како бисмо доказали да су гасне коморе огавне измишљотине...
- ГРАБНЕР: Па? Јесте ли доказали?
- ШУМАН: *(Флеђелу)*
 Чуо си питање? Одговори: да ли су у логорима постојале гасне коморе?
(Флеђел одмахује и главом и рукама)
 А крематоријумске пећи?
(Флеђел њанићомимом показује: фуруне за печење хлеба)
 Тако је. Одличан. Логораши су мучени, убијани?
(Флеђел њанићомимом показује: мучење и убијање забрањено)
 Одговор је тачан. Одличан. Ево, стриче, чуо си, видео си: у логорима није било бруталности. Наши су војници били строги, али правични и морално чисти. Понављам: морално чисти. А сад, одједном, логори-бурдељи! Јеврејске малолетнице, најокрутнијим средствима присиљене на блуд. Груб прекршај расних закона, управо од оних који су били позвани да их чувају.
- ГРАБНЕР: Драги мој, “Куће лутака” нисам ја измислио, већ наше вође. Ја сам само извршавао њихова наређења.
- ШУМАН: Наше вође ти нису наредиле да те жене оставиш у животу. А ти си их, ипак, поштедео. Дозволио си да њихова деца расту као осветници, и да се суоче са твојом децом. Каква неопрезност! Зато сте и изгубили рат, што сте били сувише благи и попустљиви. Ми сигурно нећемо упасти у исти грешку. Ослањамо се искључиво на силу, и управо смо зато надмоћни. Јер, у чему је суштина моћи? Да чујем – у чему? У њеној...? У њеној безобзирности.
- Зайочиње њој-музика. Модна ревија. Манекенке, једна за другом, излазе на импровизовану позорницу, показујући модне креације.*
- ГРАБНЕР: Пренеси својим послодавцима да процеса неће бити. Нека препусте то мени. Сам ћу све решити.
- ШУМАН: У реду, стриче, твоја реч ми је довољна. Знам да је то реч старе поштењачине. Имам поверења. Само, пази: ако нас изневериш...
(Флеђел њанићомимом показује: оде глава)
 Жао ми је, род си ми, наводно најближи, али, и сам знаш: наша дужност, наша једина дужност је – шта? Да се...? Да се покораво наређењима.

* * *

Модна ревија. Пој-музика. Јудит и Вилма. Јудит њослује око једне манекенке, њој правља на њој хаљину.

ЈУДИТ: Ја ти се чудим. Не иде ми у главу. Како си могла да разговараш са том хуљом?... Да седиш с њим за истим столом?

ВИЛМА: Могла сам.

ЈУДИТ: Ја не бих могла.

ВИЛМА: Шта би урадила?

ЈУДИТ: Избацила бих га.

ВИЛМА: Да сам га избацила, морала бих објаснити мужу и кћерци зашто сам то урадила.

ЈУДИТ: У праву си. На то нисам мислила. Свеједно, отерај га сада. А оном пристојном господину из немачког тужилаштва кажи да ти ниси Вилма Рајнер коју он тражи. Замена личности. То се у правној пракси често дешава.

ВИЛМА: Јудит, већ сам му рекла...

ЈУДИТ: Онда га замоли да те остави на миру. Кажи: нећу да сведочим. Нећу – и готово. Прича је завршена. Додуше, правда на крају не побеђује, али, боже мој, људским океаном теку на хиљаде таквих прича.

(Манекенка одлази. Улази друѓа, одевена у вечерњу хаљину)

Забога, каква ти је фризура? Изгледаш као шипарица. Ово није цинс, ако ниси знала. Хајде, поправи косу. Пожури.

(Манекенка излази. Вилма ћушти)

Зашто ћутиш? Причај. Шта си осећала кад си га угледала?

ВИЛМА: Не знам. Не могу да се сетим. Било је то давно.

ЈУДИТ: Како – давно? Пре неки дан, зар не?

ВИЛМА: Јудит, размисли...

ЈУДИТ: Не, не... Мене изостави. Добро? Не мешај ме у то. Нисам малоумна да јавно исповедам своје грехе.

ВИЛМА: Грехе? Какве “грехе”?

ЈУДИТ: Боже, Вилма, у ком времену живиш? Хоћеш ли да нас задеси судбина Марте Фридман? То хоћеш? Самлеће нас. Изгубићемо све.

ВИЛМА: Шта ти губиш? Немаш породицу.

ЈУДИТ: А мој углед? Мој посао? Не гледај ме тако. То је све што имам. Уложила сам цео живот у то. Нисам била несмотрена, као ти, да се заљубљујем, удајем, рађам децу... После свега што су нам учинили.

Вилма је позођена. Губи самопоуздање.

ВИЛМА: Где држиш пиће?

Јудит покаже покрејом руке. Вилма узима флашу. Сипа себи пиће. Искати чашу, па је поново напунити.

ЈУДИТ: Вилма, покушај да ме разумеш. У свету моде моје име је појам. Облачим најотменије жене у граду. Мислиш ли да би оне и даље куповале у бутицима бивше “војне курве”?

ВИЛМА: Покушај ти мене да разумеш. Ја не могу више да поднесем ту неизвесност. Не могу, схваташ ли? Већ ми се згадило то стање унутрашње принуде, која ме сваког дана, сваког сата, мучи истим мислима. Срушићу се као кућа од шупљих опека.

ЈУДИТ: Постоји само један лек: немој више размишљати о томе. Кад се змија завуче у кошницу, пчеле је залију воском. Она је унутра, али не трује. Уради и ти тако.

ВИЛМА: Јудит Штрасер, питам се, памтиш ли ти уопште прошлост? Памтиш ли?

ЈУДИТ: Зашто да је памтим? И шта уопште да памтим? Наше патње? Оне нису биле ни романтичне, ни херојске... Нису за памћење, већ за заборав.

ВИЛМА: Али ја не могу да заборавим... Не могу. И нећу због тога никоме да се извињавам. Никоме, па ни теби. Проклета била ако заборавим. Хоћу да памтим сваку погрдну реч, сваки поглед који ме је гонио у страх, сваки ударац.

ЈУДИТ: Вилма, ти поседујеш стваралачки дар. Седи и пиши Дневник, мемоаре, роман – свеједно. Пиши. Немој друге да оптерећујеш својим кошмарима. Поштеди и мене, молим те. Не терај ме у лудило.

(Улази манекенка)

Ципеле, забога, какве су ти ципеле? Добро што ниси обула баканце. Замени.

(Манекенка излази)

Ако их стално не надгледам – готово. Хаос. Ни на кога се не могу ослонити.

ВИЛМА: Јудит, ти познајеш неке од наших. Потражи их. Разговарај са њима. Ти умеш да придобијеш људе. Убеди их да сведоче. Заједно бисмо биле јаче. Ништа нам не би могли.

- ЈУДИТ: Све то, због чега? Питам, због чега? Да бисмо стрпале у кавез једног бесног пса, без зуба?
- ВИЛМА: Не прави се луда. Врло добро знаш да се не ради о Грабнеру.
- ЈУДИТ: Него, о чему се ради?
- ВИЛМА: Ти ни у шта више не верујеш?
- ЈУДИТ: У правду – не. Шупља реч. Постаје посве безначајна кад се човек нађе у невољи.
- ВИЛМА: Када смо биле у невољи, сећаш ли се шта си говорила? Сети се. Кад смо хтеле да се побунимо, ти си нас наговорила да одустанемо. Говорила си да не треба свесно срљати у погибију, да треба преживати, јер ће једном доћи тренутак када ћемо морати да сведочимо. Мислим, Јудит, да је тај тренутак дошао.

Улази манекенка. Показује модел Јудит. Она је одсујна, не љеда је. Манекенка се најадно врћи око ње.

- ЈУДИТ: Добро је, мала... Добро је... Можеш да идеш... Пази! Ходај опуштеније... Таласај мало задњицом.
(Манекенка излази)
Грозно. Ходају као гуске.
(Пауза)
Где смо оно стале?
- ВИЛМА: Јудит Штрасер... Шта се с тобом дешава? Не желиш да памтиш прошлост, она т еоптерећује, спутава те у послу, гони те у лудило... У реду, то мгу да разумем. Нису ти потребни породица, брак, деца... Још увек живиш у уверењу да ми више не можемо да пробудимо нечију љубав. И то покушавам да разумем. Али, не могу да разумем како си успела да одбациш своја уверења, као празну љуску? Како си могла да се са таквом лакоћом одрекнеш своје савести? Како си могла, Јудит Штрасер, да издаш саму себе? То не могу да разумем.
(Пође)
- ЈУДИТ: Вилма... Чекај.
(Пауза)
Колико времена имамо?
- ВИЛМА: Још свега десет дана.
- ЈУДИТ: У реду, потражићу их... Покушаћу да их наговорим.
- Вилмино лице се озари. Приђе Јудит, заљри је.*
- Вилма и Јудит ситоје заљрљене, док иза њих, на имјровизованој јозорници, йролазе манекенке, йриказујући модне креације. Музика йрешии.*

ДРУГИ ЧИН

“Марш у црним редовима”.

Луџике, заправо манекенке, босоноге, у дуџим сјаваћицама. У рукама, уиалеене свеће. Вилма и Јудит.

ЈУДИТ: Вилма, нисмо заборавиле договор... Смртну пресуду ће извршити прва која сретне Грабнера.

ВИЛМА: Не, не...

ЈУДИТ: Ти си га прва срела.

ВИЛМА: Не, Јудит... Не могу.

ЈУДИТ: Вилма, крв мора потећи. Не осећаш ли да је то потребно? Треба се осветити. Освета је добра.

ВИЛМА: Не. То није више исти човек.

ЈУДИТ: Знам ту причу. Сад се сви они проглашавају за преварене идеалисте. Сви су жртве масовне хипнозе, која им је помутила разум.

ВИЛМА: Можда се сваки човек састоји од два бића... Једно може да хладнокрвно убије дете; друго задрхти кад мачка растргне беспомоћну птицу.

ЈУДИТ: То ништа не мења. Злочин се не може поништити. Може само да се узврати – истом мером. Крв за крв. Живот за живот.

(Луџикама)

Ко је за то да Грабнера убије Вилма?

Луџике, једна за друџом, ѓасе свеће. Поиџуни мрак.

ВИЛМА: Не!... Не!... Не!...

* * *

Ноћ. Свеџла џоџашена.

ВИЛМА: *(Виче)*

Не!... Не!... Не!...

Вилма се буди. Лежи у кревету. Пали ноћну лампу. Сама је. Седне. Мехинично џружа руку за цигаретом. Сјаваља је у усјаа, кресне шибицу, међуџим, не џријаљује цигарету. Одсуџино зуре џред себе. Шибица доџорева међу џрсџима.

Саша са звоника ошкучава. Вилма усџане. Облаци кућни ошријача. Узима лек за умирење. Пали цигарету. Улази Леа.

- ЛЕА: Мама, шта се десило?
- ВИЛМА: Ништа. Не могу да спавам.
- ЛЕА: Викала си у сну.
- ВИЛМА: Ти не спаваш?
- ЛЕА: Не. Учила сам.
(Вилма саша коњак у чашу. Пије)
Зашто пијеш?
- ВИЛМА: Сад си ме погледала као моја мајка, кад ме је због нечег прекоревала. Боже, кад би она знала... Кад би знала...
- ЛЕА: О чему говориш?
- ВИЛМА: Кад би она знала где сам била.
- ЛЕА: Договорили смо се да нећемо више о Аушвицу.
- ВИЛМА: Не говорим о Аушвицу, говорим о “Кући лутака”. Била сам тамо.
- ЛЕА: Била си у “Кући лутака”?
- ВИЛМА: Да.
- ЛЕА: Немогуће. Па то је...
(Ућућу)
- ВИЛМА: Да, то је јавна кућа. Бурдељ. Била сам “војна курва”.
(Леа ћућу. Пауза)
Ћутиш... То је најлакше. Ћутиш, и готово. А ја могу само да нагађам шта о мени мислиш.
- ЛЕА: Мама, страшно ми је жао.
- ВИЛМА: Не! Молим те, само то не... Немој да ме жалиш. То не могу да поднесем. Проклињи ме, осуди ме – само немој да ме жалиш.
- ЛЕА: Мама, ја те не осуђујем... Збиља, не. Ти ниси крива. Али, тешко ми је да прихватим све то... Не могу да поверујем да се то стварно могло догодити... Теби, баш теби.
- ВИЛМА: Догодило се... И то не може више поништити никаква сила на свету.
- ЛЕА: Зашто си о томе досад ћутала? Зашто ми ниси раније рекла? Било би ти лакше.

- ВИЛМА: Нисам имала храбрости.
(Пауза)
У ствари, стидела сам се.
(Пауза)
Тамо нисам осећала стид. Само страх. Стид је дошао касније,
и враћа се, непрестано.
(Приђе сивољу, сипа себи коњак)
- ЛЕА: (Прекорно)
Мама...
- ВИЛМА: (Одмахнувши)
Пусти... Није вжано.
(Пије)
- ЛЕА: Да ли још неко зна?
- ВИЛМА: Тетка Рут. Она зна одавно. И Грабнер. И он, наравно, зна.
- ЛЕА: Он је допутовао због тебе. Наговара те да сведочиш.
- ВИЛМА: Наговара ме да не сведочим. Он није јавни тужилац, као што се представља, већ мој бивши командант.
- ЛЕА: И ти си га пустила у нашу кућу? Угостила га? Како можеш...?
- ВИЛМА: Не знам. Могу.
(Пије. Пали цигарету)
Морала бих да га мрзим. Али, ја више не умем да мрзим.
Нисам способна.
- ЛЕА: Какав је био – тамо?
- ВИЛМА: Никог од нас није ни прстом дирнуо, па ипак...
(Пауза)
Ни на кога се није смиловао. Нисмо за њега били људи, већ лутке. Лутке, које се одбацују чим се истроше.
- ЛЕА: Никада не бих помислила да је злочинац. Тако је учитив, предусретљив, углађен... Прави интелектуалац.
- ВИЛМА: Немој очекивати човечност од сваког интелектуалца. Једно не иде обавезно с другим... Напротив.
- ЛЕА: Мама, да те питам... Да ли, после свега, можеш да уживаш у сексу?
- ВИЛМА: То те занима? Секс? Не питаш ме како смо се осећале, како смо уопште издржале?
- ЛЕА: Зашто да то питам? Знаш да вам је било тешко, да сте патиле... Знаш то и нећу о томе да слушам. Мене занима како си се осећала, после. Разумеш? После повратка. Да ли си омрзнула мушкарце? Да ли си се гадила од додира са њима?

ВИЛМА: Јесам. У почетку, јесам. Говорила сам себи: немој никада више да погледаш мушкарца, живи сама, сакриј се, склони се од људи...

ЛЕА: Крила си се од људи?

ВИЛМА: Не, не дуго... Само у почетку. Касније сам увидела да живот има смисла, чак и после "Куће лутака". Трудила сам се да што мање мислим на то. Али, у сну...

(Пауза)

Чудно је са сновима. У логору сам сањала свој родни град, нашу кућу, башту, оца и мајку који ме очекују... Трчим у њихов загрљај, али знам, поуздано знам да никада нећу стићи до њих, да је то само сан, да ћу се пробудити у логору. Сада сањам логор, а свесна сам, знам, да је то јава, из које нема буђења. Чак и кад сам будна, чак и онда ми се чини да је стварност привид, а моји снови истина. Између мојих снова и јаве само је танак зид.

(Узима албум са фотографијама. Листа га. Леа скида са луйке-појрсја венчану хаљину. Пажљиво је слаже у каршонску кућицу)

Ово је наша кућа... А ово сам ја, у белој хаљини коју сам добила од баке. Ево, то је она. Види, како је лепа.

Леа је завршила са њаковањем венчане хаљине. Одлаже кућицу.

ЛЕА: Мама, све сам већ видела.

ВИЛМА: Јесам ли ти причала шта је бака говорила о анђелима?

ЛЕА: Не, ниси.

ВИЛМА: Из сваког доброг дела роди се добар анђеоло, из сваког злог дела – зли анђеоло. Из сваког дела које није учињено, а требало је учинити, рађа се наказни анђеоло... Анђеоло без очију, без косе, без стопала...

Вилмина глава клоне на сто. Рида, нечујно. Леа јој приђе. Нежно је загрли.

ЛЕА: Мама, немој... Немаш разлога. Волим те, као и пре... А поштујем те и више него раније.

ВИЛМА: Шта да урадим? Суђење је за недељу дана. Морам да донесем одлуку. Шта да урадим?

ЛЕА: Разговарај са татом. Посаветуј се с њим. Треба да му кажеш истину. Ја ћу све рећи Карлу.

ВИЛМА: Леа, то није твоја прошлост, већ моја. Ти немаш чега да се стидиш.

ЛЕА: Ја се уопште не стидим... А немаш ни ти чега да се стидиш. Зашто би се стидела?

* * *

Техно музика. Гласна. Бучна. Разнобојно осветљење, у наглим променама. Дискотјека. Парови њешу. Међу њима је и Леа.

Појављује се Флеђел. Одевен у кожную јакну, са ланцима и кајишевима. Прилази Леи, њовлачи је на њлес.

Флеђел и Леа њешу. Флеђел јој џовори на уво. Леа љуђиђио одђовара. Музика је ѡребучна, ѡиђиђуно ѡкрива њихов разђовор.

Флеђел џрубо ѡовлачи Леи у зађрљај. Она се ођиима. Прилазе двојица ѡлесача, ѡокушавају да ослободе Леу из Флеђелових "клевиђа".

Флеђел се уђиуиђа у ѡучу са двојицом ѡлесача. Бије се веиђио, руђинирано и безобзирно. Њеђови ѡрођивници су убрзо савладани.

Флеђел се окрене Леи, дланом ѡређићећи ѡрелази ѡреко врађа. Одлази.

* * *

Дан, ѡмурац, кишовиђ. Тераса кафе. За једним сђолом усамђени Грабнер. Наилази Вилма. Гневна је, енерђична.

ВИЛМА: Моју кђерку не дирајте! Убиђу вас!... Убиђу вас, кунем се!

ГРАБНЕР: *(Искрено зачуђен)*
Не знам о чему говорите?

ВИЛМА: Претњама и уценама неђете ништа постиђи.

ГРАБНЕР: Претњама? Чиме да вам претим? Најмиђу хулигане да вас пребиђу? Задавиђу вас? Забога, не будите детињасти.

ВИЛМА: Зашто се толико згражавате? Ви до сада никога нисте убили?

ГРАБНЕР: Војник Грабнер био је принуђен да убиђа, да не би био убиђен. Што се тиче Емила Грабнера, адвоката, он је честити и лојалан грађанин, одан закону којем и служи.

Вилма седне за сђо.

ВИЛМА: Ко је онда претио мојој кђерци?

ГРАБНЕР: Нисам у то умешан, верујте ми.
(Прилази келнер. То је Флеђел)
Шта желите да попиђете?

ВИЛМА: Коњак.

- ГРАБНЕР: *(Флеџелу)*
Два коњака.
- ФЛЕГЕЛ: Каквог?
- ГРАБНЕР: Најбољег.
(Флеџел се удаљи)
Вилма, случај је много озбиљнији него што мислите. То су фанатици. Неће да признају пораз. Сматрају да смо рат изгубили зато што смо били сувише благи и увиђавни. Ми – есесовци. Замислите онда какви су они.
- ВИЛМА: Нећете ме заплашити, Грабнеру. Нисмо више ни ми благи и увиђавни. Пренесите то вашим пријатељима.
- Флеџел доноси чаше с њихем, сипавља их на сиво.*
- ГРАБНЕР: Они нису моји пријатељи. Напротив.
(Ућуши. Гледа у Флеџела. Он и даље сивоји њоред сивола. Пауза)
- ФЛЕГЕЛ: Још нешто?
- ГРАБНЕР: Не, хвала.
(Флеџел се удаљи)
У опасности сам, као и ви. Уклониће нас обоје ако не урадимо оно што траже. Зато вам саветујем да их послушамо.
- ВИЛМА: Ви их послушајте. Вама то неће бити тешко. Увек сте били послушни слуга.
- ГРАБНЕР: Ви ме баш мрзите. Зашто? Зар у вашим светим књигама, баш као и у нашим, није записано: “Треба мрзети грех, а не грешнике”.
- ВИЛМА: Не читам свете књиге... И не слушам проповеднике. Слушам само своја осећања, а она ми непрестано говоре: не заборавај, памти.
- ГРАБНЕР: Боже, благи боже... Био си тако штедљив кад си људима делио разум, а тако издашан када си им даривао осећања. Шта ће вам, Вилма, толике емоције, кад због њих само упадате у неприлике? У последње време судбина вам је била наклоњена. Немојте је сад изазивати. Отарасите се Рошонека. Реците: “Господине Рошонеку, ја имам право на своју срећу. Доста сам се напатила.”
- ВИЛМА: Јесам, Грабнеру, јесам... А ви сте у томе имали највише удела.
- ГРАБНЕР: Не ја... Војник Грабнер.

- ВИЛМА: Да ли је тај војник био свестан колико његове лутке трпе?
- ГРАБНЕР: Није на тако нешто ни помишљао. Дубоко је веровао да чини оно што је неопходно чинити. А за оног који слепо верује, нити Бог, нити вође не могу наредити нешто погрешно, или грешно. Да Господ није рекао Абрахану: “Не убиј” – он би заклао свога сина. Покорио би се претходном наређењу. Тако је то, Вилма: наређења се извршавају без поговора. О њима се не расуђује, не тражи се њихов смисао или њихова оправданост. Не везује се за њих ни умом, ни срцем. Због тога војник Грабнер није могао да има ни свест о кривици, ни осећање сажаљења.
- ВИЛМА: Онда није био људско биће.
- ГРАБНЕР: Био је тешко оболело људско биће. Пре него што је постао војник, био је потпуно здрав... Али, чак се и најздравији могу заразити. Поготово кад је читаво друштво болесно.
- ВИЛМА: То није била болест, већ лудило.
- ГРАБНЕР: И лудило је начин живота, Вилма.
(Пауза. Флеџел се њојави. Сјоји недалеко од њих)
Најбоље би било, за све нас, да нестанете. Привремено, наравно. Отпутујте негде. Што даље одавде. Док се вратите, случај Грабнер ће отићи “ad acta”.
- ВИЛМА: Реците ми искрено, зашто вас “случај Грабнер” тако страшно мучи? Зар се толико плашите затвора?
- ГРАБНЕР: Помисао на затвор ме уопште не прогања. Мене мучи исти страх као и вас... Шта ће бити ако моја породица сазна?
- ВИЛМА: Они не знају?
- ГРАБНЕР: Знају да сам био војник, борио се на фронту, пао у ратно заробљеништво...
(Пауза)
Жену сам упознао после рата. Одрасла је у породици у којој су мрзели фашисте. Њен отац је истакао црну заставу, на Хитлеров рођендан. Гиљотиниран је. Мајка је страдала у логору Раверсбрик. Разумете ли ви то, Вилма? Разумете ли то поигравање судбине?
(Пауза)
А моје кћерке? Најстарија има момка – Јеврејина. Прошле године били су у Израелу, у кибуцу. Научила је хебрејски, седи на седер-вечери, одлази у синагогу... А млађа, она је сад матуранткиња. Зимус су их водили у Аушвиц. Разгледали су музеј, положили венац на споменик. Била је веома потресена. Када се вратила, питале ме, десет пута ме питала: “Тата, ти

ниси служио у концентрационом логори, ниси, је ли?"... "Не, дете моје, нисам крочио у логор..."

(Пауза)

Шта ће рећи ако сазнају да је њихов отац био командант логорског бурдеља, у којем су биле заточене јеврејске девојке, њихових година? Шта ће мислити, како ће се осећати?

(Пауза)

Када изађем из затвора, после пет година, можда и мање, бићу дезинфикован својих грехова. Осуда, коју ће ми изрећи породица, никада неће моћи да истекне. Никада. Чак ни после моје смрти.

(Дуга пауза. Обоје ћуше)

Почела је киша.

Зајочине музички лајймојив.

ВИЛМА: Ја је волим. Када пада киша, све се некако замагли, као у сну...

(Пауза)

Сањате ли често логор?

ГРАБНЕР: Моји снови су моја тајна.

ВИЛМА: Ја сањам, сваке ноћи, сваког дана. Понекад сањам и догађаје који се никада нису догодили, али када их сањам онда се догађају. Чујем себе како говорим: пробуди се, Вилма, пробуди се, ти сањаш, ти сањаш...

(Устјане. Зајлеше)

Сањаш, сањаш, сањаш...

* * *

Музички лајймојив. Вилма њлеше. Окреће се све брже и брже. Музика нагло ѡресјане. Вилма клоне на ѡод. Седи њејокрејина.

Пауза. Појѡуна ѡишина.

Појављује се Вилмина бака. На ѡослужавнику носи ѡрибор за чај.

ВИЛМА: Бако, ја сањам, сањам, непрестано сањам... Храним се при-виђењима, мој дух лута.

БАКА: У старозаветним књигама записано је: "У сновима најбоље можеш упознати мисли свог срца."

ВИЛМА: Али ја не знам, више не знам шта је истина, а шта сан и варка.

БАКА: Све је истина, дете моје, и сан је истина.

- ВИЛМА: Сад знам, сад ми је јасно: моја патња никада неће бити укинута. Она нема дна, не постоји најдубља тачка. Непрестано силазим, клизим све дубље и дубље.
- БАКА: Дете моје, патња је саставни део живота, као и судбина и умирање. У патњи очврсне и уздигне се душа.
- ВИЛМА: Осећам умор, бако, умор и страх.
- БАКА: Нека, бакино, нека... Ко нема страха, нема ни стида. Ево, донела сам ти чај од шипурака, знам да га волиш.
- Вилма узима од баке њослужавник са њрибором за чај.*

* * *

Вилма доноси њослужавник са њрибором за чај. Она и Руџ.

- ВИЛМА: Донела сам ти чај од шипурака, знам да га волиш.
- РУТ: Чај од шипурака?... Мој боже, нисам га пила откад сам отишла од куће.
- ВИЛМА: Шта мислиш, да ли наша кућа још постоји?
- РУТ: Не знам, и не занима ме.
- ВИЛМА: Двокрилна капија, двориште са бунаром на точак, башта, стари орах... И љуљашка, моја љуљашка коју тако често сањам.
(Пауза)
Тако би радо отишла тамо.
- РУТ: Никад. Никад више нећу тамо отићи.
- ВИЛМА: Зашто?
- РУТ: Још су живи суседи који су мирно посматрали како вас одводе у смрт. Не желим да их видим.
- ВИЛМА: Они нису криви. Били су немоћни да било шта учине.
- РУТ: Није истина. Нису морали да ћуте.
- ВИЛМА: Цео свет је ћутао, Рут.
(Са њ са звоника оџкуцава време)
Време пролази, време пролази...
- РУТ: Шта си решила? Хоћеш ли сведочити?
- ВИЛМА: Не знам. Још нисам одлучила.
- РУТ: Одлучи већ једном. Не одуговлачи. Зајеби тог говнара. Нека цео свет зна шта су ти дрипци радили са вама.

- ВИЛМА: Има ту нечег, Рут, нечег што се на први поглед не види, само се наслуђује. Због тог процеса, многи ни недужни трпели и патили.
- РУТ: Недужних Немаца има само међу мртвима.
- ВИЛМА: Не волим кад тако говориш.
- РУТ: Волиш или не волиш, свеједно, мораш и ти тако да говориш. Јеврејка си.
- ВИЛМА: Јесам, Јеврејка сам, али не могу да кажем: мрзим све Немце, зато што сам Јеврејка и зато што ми је то дужност. Не могу да мрзим из дужности... И нећу да мрзим...
(Седне на љуљаишку, лађано се њише)
Нећу, нећу, нећу да мрзим...

* * *

Вилма на љуљаици. Она и бака.

- ВИЛМА: Нећу, нећу, и нећу да мрзим...
- БАКА: И не треба, дете моје, и не треба. Мржња је ђавоље дело, а Бог је створио љубав.
- ВИЛМА: Бако, људи све мање и мање верују у љубав.
- БАКА: Онда ће мржња ићи за мржњом, све даље и даље, до на крај света, а одатле – одатле до звезда.

*Почиње мелодија са виолине: Шубертова "Серенада".**Појављује се дечак са лоптом. Удара длановима лоптом о под.*

- ВИЛМА: Бако, траже од мене да га убијем.
- БАКА: Не смеш то учинити.
- ВИЛМА: Заклела сам се.
- БАКА: Не постоји заклетва која обавезује на убиство. У старо-заветним књигама записано је: "Дозволи да те убију, али немој убити".
- ВИЛМА: Рекла си да је он оличење зла.
- БАКА: Рекла сам, али ако њега убијеш, зло неће ишчезнути.
- ВИЛМА: Хоће ли икада ишчезнути?
- БАКА: Питали мудрог рабина када ће зло коначно ишчезнути. Рабин рече: када ђаво заувек нестане. А када ће ђаво заувек нестати? – упиташе. Рабин рече: када зло коначно ишчезне.

Лоптом се ојкојрља. Дечак ојрчи за њом.

* * *

*Сунчан дан. Шуман и Флеџел. Шуман свира на виолини Шубертовоу “Сере-
наду”. Флеџел је без сакоа, рукави на кошуљи заврнути, преко зруди
фуџирола са револвером великог калибра, тамне наочари. Поиџрава се
лоџиом. Наилази Грабнер. Ђуџике сџоји. Шуман занесено свира, а онда
нагло пресџане.*

ШУМАН: Шта кажеш, стриче? Како свирам Шуберта? Одличан, је ли?
Је ли?

ГРАБНЕР: До ђавола са Шубертом.

ШУМАН: Нешто си ми љут?

ГРАБНЕР: Јесам. Престани са претњама. То ничему не води. Само ми
ствараш тешкоће.

ШУМАН: Стриче, опусти се. Уживај у природи. Ти си увек волео
природу. Водио ме на излете. Сунце излази, сунце залази,
лепи призори. У подне, сендвич са посним сиром. И јабука.
Црвљива. Од онда мрзим сендвиче са сиром. И јабуке. Стри-
чеве, нарочито.

*Појави се дечак. Сџоји џо сџирани, џосмаџра како се Флеџел џоиџрава
њеџовом лоџиом.*

ГРАБНЕР: Никог ти не мрзиш. Немаш за то петље. Теби је само
досадно. Не знаш шта ћеш са собом, јер ниси низашта.
Играо би се рата. Хоћеш да умреш јуначком смрћу. Мислиш
– то је величанствена смрт. Ја ти кажем да је ситна, прљава и
ружна.

ШУМАН: Стриче, ништа не знаш. Недовољан. Шта је историја? Пази
добро: историја је попис ратова, – ратова и освајања. Шта то
значи? То значи да је рат најсавршенији облик живота.
Неопходан, колико и сунце. Елементарна сила. Гомилање
енергије. И – шта још? Хигијена света. Крв чисти загађену
земљу.

Флеџел џримеџи дечака.

ФЛЕГЕЛ: Твоја лопта? Јесте? На, узми.
*(Даје дечаку лоџиу, џомилује џа џо џлави. Дечкић џриџрли
лоџиу и оџрчи)*
Сладак клинац.

ГРАБНЕР: Откуд знаш да је Аријевац?

- ФЛЕГЕЛ: Како?
- ГРАБНЕР: Питам: откуд знаш да није Јеврејин?
- ФЛЕГЕЛ: Знам. Не смрди.
(*Смеје се*)
Не смрди. Не може бити Јеврејче.
- ГРАБНЕР: Ти, изгледа, добро познајеш Јевреје?
- ФЛЕГЕЛ: Још како. У мозак их познајем.
- ШУМАН: (*Ударивши дланом о длан*)
Да чујемо: Јевреји, Цигани, Африканци, Азијати, Срби.
- ФЛЕГЕЛ: (*Говори као ученик најаметџи научену лекцију*)
Подмукли, грабљиви, похотни, безобзирни, свирепи, опаки.
- ШУМАН: Врло добар.
- ФЛЕГЕЛ: (*Ободрен, узима нови залетџи*)
Пијанице, блудници, сводници, наркомани, криминалци. Ружни, смрдљиви, нечисти. Шире завере, разврат, болештине и смрт.
- ШУМАН: Браво. Одличан. Јеси ли чуо, стриче? Такви су они. Зато их нико не воли. Нико – осим тебе. Јесам ли погодио? Хајде, матори, признај да си заљубљен у ту јеврејску дрољу. Јеси ли?
- ГРАБНЕР: Ти си луд.
- ШУМАН: Нећеш да ми кажеш? Мени, свом најближем? Добро, онда ми реци шта твоја љубав смера? Хоће ли сведочити или неће?
- ГРАБНЕР: Неће. Сигуран сам да неће.
- ШУМАН: Не допада ми се што јој толико верујеш.
- ГРАБНЕР: Познајем је добро. А позната ми је и њена ситуација.
- ШУМАН: Нису ти познате њене намере. А њих ваља спречити.
- ГРАБНЕР: Како, на пример?
- ШУМАН: На пример, нека потпише изјаву да је добровољно радила у “Кући лутака”. Није било принуде. Наравно, то није била јавна кућа за војнике, већ за логораше. За свој “труд” добијала је пристојну надокнаду у храни и новцу. Све савршено легално.
- ГРАБНЕР: Глупост. На тако нешто никада неће пристати.
- ШУМАН: Натерај је. Потруди се.

- ГРАБНЕР: Могу само покушати да је убедим.
- ШУМАН: И у логору си је убеђивао?
- ГРАБНЕР: Она није више у логору.
- ШУМАН: Људи се могу држати у страху и покорности, увек и свуда. Не верујеш?
(Флеђелу)
Покажи му.
(Флеђел удари Грабнера њесницом у сџомак. Грабнер се њови од бола. Флеђел ѓа њоново удари)
Лична слобода? Молим? Шта је то? Људи желе да се подчине. Желе да буду вођени. Чују само глас онога који заповеда. Пратиш ли ме, стриче? Ја сам тебе увек пажљиво слушао, иако си био опширан и досадан, сад ти слушај мене.
(Пење се на имџровизовану њозорницу. Држи ѡредавање. За њо време Флеђел обасџа бесџомоћноџ Грабнера ударцима. Кад ѡадне, удара ѓа ноџом)
Шта је појединац? Није ништа. Шта је нација? Нација је све. Маса је све. Ко је рекао да су масу створили зли демони или пијани богови? Не сећам се. Није важно. Дакле, – маса. Дивља, махнита, природно бездушна. Не прашта ником, не поштује ништа, не воли никог. Уништава док постоји, а постоји једино ако уништава. Сврстаћемо је у петоредове, даћемо јој оружје, натераћемо је да маршира, да пева корачнице и да јуриша на непријатеља. Покопаћемо је у масовну гробницу. Све је добро, што се добро сврши. Хвала на пажњи.
(Гранбер лежи исџребијан. Флеђел сџоји раскорачен над њим, и аџлаудира)
Стриче, што се излежаваш, зашто не аплаудираш? Не допада ти се моје предавање? То ме дубоко вређа.
(Флеђелу)
Реци му да клекне.
(Флеђел ѡкушава да Грабнера силом ѡсџави на колена. Он се оџцре)
Клекни, стриче, клекни, забога, сломиће ти кичму. Шта ће јадна стрина да каже? Шта ће јадница кад сазна да јој је муж био нацистички куплер-мајстор? А тек твоје кћерке? Шта ће тек оне да кажу?
- Шуман силази са имџровизоване њозорнице. Грабнер је на коленима.*
- ГРАБНЕР: Како те није стид? Био сам ти као отац. Извукао те из беде, подигао, створио од тебе човека. Постоји ли за тебе захвалност, постоји ли поштовање?

- ШУМАН: Драги стриче, ја сам ти захвалан. Веома. Али, поштовање? Много тражиш. Како могу да те поштујем? Видиш ли себе какав си? Срозао си се као дроњак. Мекушан си, млак, обзиран. Волиш Јевреје. Заговараш мир. Презиреш сопствену нацију. А шта смо рекли, шта је појединац, без нације? Шта? Ништарија. Отпадак. То си ти. Ниси за живот.
- ГРАБНЕР: Зашто ме не убијеш?
- ШУМАН: Хоћу, стриче, хоћу – ако буде неопходно. Ја знам да је убиство смртни грех, знам. Ти си ме томе учио. Међутим, стриче мој, када је нација у питању, сви се грехови укидају. Нема злодела, нема кривице. Све што служи нацији – макар било и највеће зло – законито је, морално је, праведно је. Како је рекао Ниче? “Свако зло у којем ужива неки бог – оправдано је”. Јесте. Истина. Воља за уништавањем може да донесе невероватне успехе. Следи нови цитат: “Мењаћемо лице и дух света, у пакленом ковитлацу... А када буду уништени сви нејаки и нечисти, само ће савршени владати!”
- ГРАБНЕР: Хоће... “Владаће” на заједничком гробљу прашине и костију.
- ШУМАН: Тако је, стриче. Браво. Одличан. Апокалипса није само неминовна, она је и пожељна. Биће то пропаст једног гнусног света, у ком гамад духа врви попут црва. Ко ће жалити за њим?
(Одлази)

* * *

Грабнер клечи. Са друге сцџране наилази Вилма, у кућном оџријачу. Флеџел облачи калуџерску маниџију, џокрива џлаву кайуљачом.

Вилма свлачи оџријач, улази у кабину за џуширање. Навлачи завесу. Флеџел клекне џоред Грабнера. Шайуће молиџву.

Грабнер се исџоведа, на Флеџелово уво.

Вилма се џушира. Кроз завесу се назире џено наџо џело.

Шуберџова “Серенада”, са клавира.

* * *

Даниел седи за клавиром, свира Шубертову “Серенаду”. Вилма излази из кабине за пуширање. Облачи кућни огрџач.

ВИЛМА: Даниеле, молим те, молим те, свирај моју песму.

ДАНИЕЛ: *(Одсујно)*
Твоју песму?

ВИЛМА: Да, да... Знаш коју, знаш коју?

ДАНИЕЛ: Не, не знам.

ВИЛМА: Ону, ону коју сањам...
(Певуши музички лајтмотив)
Сећаш ли се?... Сећаш ли се?

Вилма певуши и раздрађано њлеше.

ДАНИЕЛ: Вилма!... Како можеш тако да се понашаш?

ВИЛМА: Како?... Како?

ДАНИЕЛ: Понашаш се као да се ништа није десило.

ВИЛМА: *(И даље њлешући)*
Најзад се десило, и сад ми је лакше, сад ми је много лакше.

ДАНИЕЛ: Да, теби је лакше... А не питаш се како је мени?

ВИЛМА: Мили мој, мили мој, теби је тешко неколико сати, а мени – мени је било тешко тридесет година.

ДАНИЕЛ: То те не оправдава.

Вилма ѡрекида њлес.

ВИЛМА: Ја и не желим да се правдам. Због чега бих се правдала? Не осећам се кривом.

ДАНИЕЛ: Можда и ниси крива. Међутим, то ништа не мења. Губавце нико не окривљује што су кужни, па ипак их се сви клоне.

ВИЛМА: Даниеле, ако нас више ништа не везује, не значи да се морамо вређати.

ДАНИЕЛ: Опрости. Нисам желео да те увредим. Ја, заправо, не носим бол теби, него себи.

ВИЛМА: Штета што не живомо у Средњм веку. Спалили бисте ме као вештицу – и свршено. Твоја мушка сујета била би задовољена, а остао би исправан и савршено чист.

ДАНИЕЛ: Ругаш ми се. То сам и заслужио.
(Скрива лице међу дланове)
Зашто ме Бог кажњава, зашто ме мучи?

Вилма му њриђе и њомилује ѓа нежно њо коси, али у њој нежносѝи нема жара.

ВИЛМА: Даниеле, отпутуј негде. Можеш на миру да размислиш. Ако се за недељу дана не вратиш, знаћу да је међу нама све свршено.

ДАНИЕЛ: Ово постаје неиздрживо... Шта ти хоћеш од мене? Хоћеш да те напустим? Да те отерам? То хоћеш?

Долазе Руј и Борис. Руј је, као и обично, наошњрена.

РУТ: Вилма, зашто ми ниси рекла да ти прете?

ВИЛМА: Није ништа озбиљно...

РУТ: Не лажи. Леа ми је све испричала.

ДАНИЕЛ: Не разумем о чему говорите.

(Вилми)

Неко ти прети? Ко?

(Вилма ћући)

Реци, ко?

БОРИС: Нацисти, човече.

ДАНИЕЛ: Који нацисти? Овде нема нациста. Прошла су та времена.

РУТ: Њих има свуда и у свим временима.

ВИЛМА: Рут, не претеруј, молим те. Све је у реду. Нема разлога за панику.

Вилма је савршено мирна. Сија вино у чаше, њслужује најљре Бориса, заљшм Руј. Даниел седне за клавир. Насљави да свира Шуберљову "Серенаду".

РУТ: То је Грабнерово дело.

ВИЛМА: Он нема везе с тим.

РУТ: Браниш га? Који ти је ѓаво? Није могуће да се још увек плашиш? Утерао ти је толики страх у кости? Бестрага! Нека покуша још једном да ти прети – убићу га... Убићу га као скота! Одавно је то заслужио.

БОРИС: Ја мислим...

РУТ: Ти ћути! Вилма, обавести полицију.

БОРИС: То сам и ја хтео да кажем.

РУТ: Онда, извини.

(Вилми)

Хоћеш да их ја назовем?

- ДАНИЕЛ: Шта је вама? Каква полиција? Хоћете ли да свима разгласимо да је била војна курва?
- БОРИС: Полако, Даниеле, немој тако... Рекли смо да те жене нећемо тако називати.
- ДАНИЕЛ: Када смо то рекли?
- БОРИС: Пре неки дан... Овде.
- ДАНИЕЛ: Којешта. Говорио си о њима исто што и ја.
- БОРИС: Да, само онда није била реч о Вилми. Она не може бити крива. Натерали су је, мајку им нацистичку!
- ДАНИЕЛ: Доста, молим те. Нећемо више о томе. Ти ниси Јеврејин, не можеш то да разумеш.
- БОРИС: Шта има да разумем? Не треба ми јеврејска памет да разумем. Било, па прошло. Не може се стално живети у прошлости. Важно је ово, сад.
- РУТ: А шта је ово, сад? Шта, у божју матер? Нацистичка багра вршља овуда, прете, уцењују, а ми – ми пијемо вино и слушамо Шопена.
- ДАНИЕЛ: Ово није Шопен.
- РУТ: Баш ми је жао. Вилма, зови полицију. Треба да буду обавештени о свему. Обезбедиће ти заштиту. Немам поверења у немачку полицију.

Даниел њрекине свирање.

- ДАНИЕЛ: Какве везе има с тим немачка полиција?
- БОРИС: Како? Ти не знаш? Вилма треба да путује у Немачку. Двадесетог маја почиње суђење Грабнеру.
- ДАНИЕЛ: Двадесетог маја је Леино венчање.
- ВИЛМА: Одложиће венчање.
- ДАНИЕЛ: Не долази у обзир. Венчање се мора одржати у заказано време. Већ сам свима послао позивнице.
- РУТ: Бестрага са венчањем! Жена ти је у животној опасности, а ти мислиш на свадбени ручак.
- ДАНИЕЛ: Ти се не мешај! Гледај своја посла.

Улази Леа.

- ЛЕА: Шта се десило? Зашто вичете?
- ДАНИЕЛ: Је ли истина да си одложила венчање?

- ЛЕА: Јесам.
- ДАНИЕЛ: Шта Карло на то каже?
- ЛЕА: Не знам. Обавестићу га кад стигне.
- ДАНИЕЛ: Ставићеш га пред свршен чин?
- ЛЕА: Сигуран сам да ће ме разумети. Не можемо се венчати, у овим околностима
- ДАНИЕЛ: На које околности мислиш?
- БОРИС: Човече божји, јеси ли чуо шта сам малопре рекао? Твоја жена треба да...
- ДАНИЕЛ: *(Вилми)*
Ти ћеш стварно сведочити на суђењу?
- РУТ: Наравно да хоће. Мора.
- ДАНИЕЛ: Вилма, зар ти није стало до мене, до наше кћерке?
- ВИЛМА: Сигурно ми је стало.
- ДАНИЕЛ: Стало ти је? А дозволићеш да целом свету обелодане твоју срамоту? Јеси ли се упитала какав ће то ударац бити за моју родбину?
- РУТ: Твоја родбина, твоја каријера...
- ДАНИЕЛ: То нисам рекао.
- РУТ: Али си на то мислио. Уосталом, шта се ти петљаш у то? Вилма, шта је одлучио твој уважени супруг? Остаје ли са тобом, или ...
- ЛЕА: Наравно да остаје. Тата, је ли тако?
(Даниел ћући. Пауза)
Тата?...
- РУТ: Пусти га, Леа, он сад изиграва паћеника.
- ДАНИЕЛ: Сигурно да патим. То је природно. Нисам безосећајна особа, као ти.
- РУТ: Да, да, ти си хуманиста. Волиш све људе на свету – осим оне које лично познајеш.
- ДАНИЕЛ: *(Прећеху)*
Слушај, Рут...!
- РУТ: Чекај, још нисам завршила. Ако ти Вилма не одговара, ако си се усрао – пут под ноге.
- ДАНИЕЛ: Шта си рекла?
- РУТ: Купи своје прње и чисти се одавде. То сам рекла.

- ДАНИЕЛ: Са мном не можеш тако да разговараш! Нисам дужан да трпим твоје хистеричне испаде, као твој глупави муж.
- БОРИС: Рут, хоћеш да га бијем?
- РУТ: Немој. Не треба. Још нам је увек род. А ти, господине Калдероне, слушај добро. Кад си већ расположен за разговор, да ти нешто кажем. Одавно се у мени скупља. Да би човек био побожан, није довољно да чита божје законе, већ треба да их примењује.
- ДАНИЕЛ: Ти мени причаш о божјим законима? Шта ти о томе знаш?
- РУТ: Толико знам да човек треба да помогне ближњем свом. Вилма ти је, ваљда, довољно блиска. Она од тебе очекује бар мало разумевања. Очекује подршку. А ти, шта си јој ти пружио?
- ДАНИЕЛ: Љубав. Да, пружио сам јој љубав, а то чиним и сада. Ако јој не дозвољавам да сведочи, то није зато што сам равнодушан. Све што желим, то је да не упропасти свој живот. Она не сме да сведочи. Таква одлука није ни нечасна, ни кукавичка.
- ЛЕА: Мама, ако је отац против тога да сведочиш – одустани. То суђење ионако нема смисла. Грабнера ће осудити на три или четири године, а од тога ће му пола опростити.
- РУТ: До ђавола са Грабнером! Нешто друго је важно... Људи треба да знају истину.
- ЛЕА: Људе не занима истина, тетка Рут. Не желе више да слушају приче о холокаусту. Та их тема бескрајно замара. Хоће да се радују, да се забављају.
- ВИЛМА: Леа, треба да сведочим. То је моја обавеза.
- ЛЕА: Према коме? Ти никоме ништа не дугујеш. Ако је неко остао дужан, онда је то Грабнер.
- БОРИС: Њега био требало убити.
- РУТ: Борисе, шта булазниш?
- БОРИС: Зашто? И ти си малопре рекла да је то одавно заслужио.
- ЛЕА: И ја тако мислим.
- ДАНИЕЛ: Тако нешто не смеш ни да помислиш! Живот је божје чудо и нико нема одобрење да га уништи. То је врхунска божја заповест.
(Вилма љрасне у смех. Смеје се љређласно, нељриродно)
 Шта је смешно?
(Вилма не љресљаје са смехом)
 Престани!... Молим те, престани!

Вилмин смех се прекида, као што је и почео, нагло и неочекивано. Почине музички лајймоџив.

РУТ: Вилма, шта си решила?
 ВИЛМА: *(Одсујно)*
 Шта сам решила?
 РУТ: Хоћеш ли сведочити?
 ВИЛМА: Сведочити?... Хоћу, наравно... Све Грабнерове лутке ће сведочити...

* * *

Музички лајймоџив. Модни салон. Јудиић плеше са Флеџелом. Она и Вилма.

ЈУДИТ: Неће... Неће да сведоче.
 ВИЛМА: Неће?
 ЈУДИТ: Не. Ни једна неће. Боје се.
 ВИЛМА: Боје се нациста?
 ЈУДИТ: И њих, и људске пакости.
 ВИЛМА: А ти, Јудит? Шта ћеш ти урадити?

Јудиић не одговара. Занесено плеше. Вилма узима флашу са њићем, сића у чашу. Пије.

Јудиић прекида плес, прилази Вилми, присно положи руку на њено раме. Флеџел уноси нађе џласићичне луйке, размешића их у џолукруџу.

ЈУДИТ: Вилма, сведочиле ми или не, свет ће остати какав јесте. Ми смо немоћне да било шта изменимо. Помири се с тим.
 ВИЛМА: Да се помирим са судбином, као тамо, у “Кући лутака”?
 ЈУДИТ: А што једино нас две да јој пркосимо? Видиш и сама да нам ни једна од наших не даје за право.
 ВИЛМА: А оне које не могу више да говоре? Кома би оне дале за право?
 ЈУДИТ: Оне су мртве. Немају више никаква права.
(Вилма сића себи џиће, џије)
 Вилма, нису заборавиле... Ни једна. Знаш на шта мислим?
(Вилма ћуџи)
 Вилма, заклеле смо се...

- ВИЛМА: Не, не...
- ЈУДИТ: Ти си га прва срела.
- ВИЛМА: Не, Јудит... Не могу.
- ЈУДИТ: Вилма, крв мора потећи. Не осећаш ли да је то потребно? Треба се осветити. Освета је добра.
- ВИЛМА: Не. То није више исти човек.
- ЈУДИТ: Знам ту причу. Сад се сви они проглашавају за преварене идеалисте. Сви су жртве масовне хипнозе, која им је помутила разум.
- ВИЛМА: Можда се сваки човек састоји из два бића... Једно може хладокрвно да убије дете; друго задрхти када мачка растргне беспомоћну птицу.
- ЈУДИТ: То ништа не мења. Злочин се не може поништити. Може само да се врати – истом мером. Крв за крв. Живот за живот.
- ВИЛМА: Јудит, Јудит, сећаш ли се?... Тај разговор, тај исти разговор смо већ једном водиле.
- ЈУДИТ: Када?
- ВИЛМА: Не знам... Нисам сигурна... Можда сам сањала... Можда и сада сањам.

Шубертова “Серенада”, са клавира. Флеџел вади револвер из фуџроле, даје га Јудити. Она пружи оружје Вилми.

- ЈУДИТ: Изврши пресуду.
- ВИЛМА: Јудит, размисли... Када је “Кућа лутака” расформирана, могао нас је све побити. Он нас је послао у Бергер-Белзен. Поштедео је свима нама животе.
- ЈУДИТ: Нећу о томе да размишљам. Треба га убити, то пре, док је још овде.
- ВИЛМА: А шта ако је дошао овамо да се покаје?
- ЈУДИТ: Покајање ће му уважити на оном свету. Овде, на овом свету, једино је искупљење – смрт.

Даје револвер Вилми, зајим ухваји Флеџела испод руке. Он јој шајуће на уво. Она се раскалашно смеје. Одлазе. Вилма стоји, нейокрејна, са оружјем у руци.

* * *

Вилма и Даниел. Она сјоји, са револвером у руци. Он седи за клавиром, свира Шубертову "Серенаду".

Вилма њлане. Хисторична је.

ВИЛМА: Престани!... Доста!... Престани са свирањем!... Не могу више то да слушам!... Не могу више!
(Даниел њрекине свирање. Пауза. Са њ са црквеног њорња ойкуцава. Она сјави оружје у њашну. Поново је мирна, њрибрана)

Даниеле, који је данас датум?

ДАНИЕЛ: Седамнаести.

ВИЛМА: Није шеснаести?

ДАНИЕЛ: Не. Седамнаести је.

ВИЛМА: Јуче је био петнаести. Сигурна сам. Шта се десило са шеснаестим мајем? Вероватно сам га преспавала.

(Пауза)

У последње време све чешће сањам. Баку... Нашу башту... Моју љуљашку. Лутам као утвара. Имам осећање да ме ветар носи, да лебдим, да сам већ мртва. Можда и јесам.
(Почиње музички лајњмоњив. Појављује се девојчица у белој хаљини. Седне на љуљашку, лагано се њише)

И сада, и сада сањам...

(Заљеше)

Сањам, сањам, сањам...

Вилма њлеше. Најњре сама, за њим њовлачи и Даниела. Плешу заједно.

ДАНИЕЛ: Вилма, ја одлазим.

ВИЛМА: Знала сам да одлазиш, Даниеле, знала сам да заувек одлазиш.

ДАНИЕЛ: Не, Вилма, не одлазим заувек. Вратићу се. Идем на концертну турнеју, у Израел. Ти знаш да сам одувек то желео.

ВИЛМА: Није истина. Одбијао си такве понуде.

ДАНИЕЛ: Нисам био спреман. Овога пута, јесам. Биће ми лакше, Вилма... Брже ћу заборавити.

ВИЛМА: Заборав не постоји. Нема га. Никада га није ни било.

Телефон звони. Дуго, ујорно. Музички лајњмоњив се губи. Девојчица у белој хаљини ойрчи. Даниел крене њрема њтелефону.

- ДАНИЕЛ: Ја ћу...
- ВИЛМА: Не! Не дижи слушалицу! То су они. Ово је њихово време.
- ДАНИЕЛ: Шта хоће од тебе?
- ВИЛМА: Прете ми. Убиће ме ако сведочим.
- ДАНИЕЛ: Али ти нећеш да сведочиш, нећеш, зар не?
- ВИЛМА: Морам, Даниеле. Већ сам јавила тужиоцу да ћу доћи на суђење.
- ДАНИЕЛ: Ниси смела то да учиниш, ниси смела. Никада више у животу нећеш бити срећна.
- ВИЛМА: Без обзира шта учинила – никада више нећу бити срећна.
(Седне на љуљашку. Лагано се њише)
- ДАНИЕЛ: То није праведно. Мени је Бог целог живота угађао, а тебе сурово кажњавао. Ја немам никакве заслуге, а ти никакве кривице. То није праведно!
- ВИЛМА: Даниеле, мили мој, све је то само сан... Сан, који сањамо на дугом, дугом путовању у стварност... Пробудићемо се једног јутра, једног јутра, у среду...
- ДАНИЕЛ: Не, то није праведно. Је ли то твој суд, твој, Господе? Твоја правда? Чујеш ли ме? Чујеш ли? Ја сам ти веровао, држао се твог Наука, извршавао твоје заповести. Буди ми сад ослонац, просветли мој ум, помогни ми да спознам истину. Хоћу да знам, хоћу да схватим зашто нас кажњаваш. Зар није речено: “Бог гаји љубав према свему постојећем”? Зашто онда кажњаваш оне који се воле? Зашто мучиш беспомоћне, зашто славу градиш на њиховим патњама? Какав си ти Бог? Јеси ли Бог љубави и милосрђа, или Бог моћи и мржње? Сурови, окрутни, немилосрдни Бог. То си ти. Ти, од памтивека, до Судњег дана. Не, не, то не може бити, то није могуће: у том случају, био би Сотона, а не Бог. Какав си онда, какав Бог? Бог лишен осећања? Хладни, равнодушни Бог? То си ти? Значи, теби је свеједно да ли неко воли или мрзи, верује или не верује, зна или не зна, да ли је добар или зао? Ако је тако, а можда је тако, онда је све допуштено... Све је допуштено. Не постоји награда, не постоји казна. Пакао је на Земљи, а раја – твог раја нема нигде. Месија – то је смрт. Она нас избавља, она нам доноси мир. То је права истина.

* * *

На смирају дана. Вилма на љуљаћци, Грабнер са букетом свеже убраних љиљана у руци. Сунце на заласку.

ГРАБНЕР: Донео сам вам цвеће, за растанак. Знам да волите љиљане. Поред вашег кревета дуго времена стајала је ваза са љиљанима. Када је цвеће увело, ви сте плакали.

ВИЛМА: Плакала сам, када је цвеће увело?

ГРАБНЕР: Да.

ВИЛМА: И ви се тога сећате?

ГРАБНЕР: Да.

Вилма усџане са љуљашке. Приђе Грабнеру, узме од њега букет са љиљанима.

ВИЛМА: Грабнеру, зашто сте нас поштедели? Зашто нас, на крају, нисте побили?

ГРАБНЕР: Нисам добио такво наређење.

ВИЛМА: А шта бисте урадили да сте га добили?

ГРАБНЕР: Нисам га добио.
(Пауза. Почине музички лајтмотив)
Не видим вас добро.

ВИЛМА: Ни ја вас. Небо све више бледи.

Грабнер окрене леђа Вилми. Загледа се у хоризонт.

ГРАБНЕР: Сунце залази.
(Пауза. Вилма вади из џашине револвер)
Када поново изађе, ја ћу већ бити код своје куће.
(Вилма ујери оружје у његова леђа)
Треба да дођете код нас, да видите нашу кућу. Допашће вам се, поготово башта, сад, у пролеће. Свуд се шири мирис нарциса и зумбула, мешају се са мирисима јасмина и тек процвалих врба, које ветар доноси са реке. Када је време мирно, из града допире брујање звона.
(Пауза. Вилма још увек држи оружје ујерено у њега)
Госпођо Калдерон, можете ли ми опростити?
(Вилма ћуши. Рука са оружјем клоне. Парови зајочињу џлес)
Можете ли?

ВИЛМА: Очекујете од мене да вас жалим. Очекујете самилост. А ви сте сажалење и самилост тако округно ускраћивали свима нама. Како могу да вам опростим?

Вилма сīавља седу ѱерику, седне у инвалидска колица. Музика је све ѓласнија. Парови се врīе. Грабнер се ѱење на имїровизовану ѱозорницу.

ГРАБНЕР: Био сам војник... А као војник био сам спреман да се подчиним својим старешинама и да послушно извршавам њихова наређења. Не тврдим да нисам убијао, али шта сам друго могао да урадим? Шта ће урадити они који ће се сутра наћи у сличном положају? Урадити исто: извршаваће наређења, без обзира на њихов лудачки смисао. Погром ће се поновити. Потребан је само мит који ће покренути масе, и тиранин који ће успети да их заведе. Који би народ одолео, који народ сутра неће моћи одолети?

Пуцњи из револвера. Грабнер се ѱресамиїи, ѱада ѱреко љуљашке. Парови и даље ѱлешу.

* * *

Музички лаїї моїив. Парови ѱлешу.

Седамдесеїогодишња Вилма у инвалидским колицима, са букеїом свеже убраних љиљана у крилу. Поред ње, Алберїи Рошонек.

РОШОНЕК: Госпођо Калдерон, ко је убио Емила Грабнера?

Вилма ћуїи. Појављују се, у ѱаровима, Даниел и Леа, Борис и Руїи, Шуман и Јудии, девојчица у белој хаљини и дечак са лоїїом. Прикључују се ѱлесачима, ѱлешћу заједно са њима.

ВИЛМА: Вилма, пробуди се, пробуди се...

РОШОНЕК: Ако га нисте ви убили, ко је онда то учинио? Плаћени убица?

ВИЛМА: Ти сањаш, ти сањаш, сањаш...

РОШОНЕК: Јудит Штрасер?

(Вилма ћуїи)

Ваша сестра, Рут?

(Вилма ћуїи)

Или – он? Ваш муж?

ВИЛМА: “Свако ко уништи једну душу, као да је уништио цео свет.”
Тако би вам одговорио Даниел.

РОШОНЕК: Познат ми је тај запис из Талмуда, али он има и наставак:
“... а свако ко одржи једну душу, као да је одржао цео свет”.
Даниел је жртвовао себе, да би одржао душу вољене особе.
Вашу душу.

Музика утихне, затим се појављује глас. Парови и даље њешу.

ВИЛМА: Не знам, не знам, не могу да знам... Даниела нисам никада
више видела. Умро је на турнеји, за време концерта. Умрли
су и Јудит и Рут и Борис... Сада су сви заједно, и добри и зли,
и грешни и безгрешни – у ништавилу.

РОШОНЕК: А убиство Емила Грабнера остаће нерасветљено, вероватно
заувек.

ВИЛМА: Истина ће се открити на завршетку времена, под условима
које ми не можемо ни да замислимо.

Пауза. Парови и даље њешу, без музике.

РОШОНЕК: Каква тишина... Овде је увек тако тихо?

*Вилма ћути. Рошонек се поклања. Једни за другим, поклањају се и њешу
парови. Вилма, сама.*

ВИЛМА: Да, овде је увек тихо...

(Пауза)

Угодно је седети у тишини, у самоћи, и сањати...

*Појављује се Флежел, сав у белом: мантил, панталоне, ципеле, болни-
чарска капа. Прилази инвалидским колицима, седи иза Вилминих леђа.
Њена глава је клонула. Чини се да спава.*

Флежел одвуче инвалидска колица са Вилмом.

Тишина. Чује се само шкрипа љуљашке која се лагано њеше.